

ARISTOTELIS DE ANIMO LIBRI III.

*Ioachimo Perionio interprete: per Nicolaum
Grouchium correcti & emendati.*

LVTETIAE PARISIORVM
*Apud viduam Mauricij à Porta, in Clauso Brunello,
Ad D. Claudij insigne.*

1554.

R/3.017

ARISTOTELIS DE
ANIMO LIBRI III

Inchoatio Periphrasos interpretis: per Nicolaum
Gronovium correcti & emendati.

AVTENTICAE PARISIENSIS
Apud viduam Maruicij à Portis, in Classe Brunelles,
Ad D. Claudij infigne.

1774

ARISTOTELIS DE ANIMO

LIBER PRIMVS.

*Um in rebus præclaris, quæque in honore & Cap. I.
 precio habentur, omnem scientiam numeremus,
 & aliam alia maiorem ac præstantiorem exi-
 stimemus, vel quòd certior sit, vel quòd in re-
 bus & præstantioribus, & maiorem admira-
 tionem excitâtibus versetur, profectò his dua-
 bus de causis scientiam quæ de animo instituitur, in primis rectè
 collocabimus: videturque eius cognitio cum ad omnem veritatem,
 tum vel maximè ad naturæ cognitionem magnum afferre adiu-
 vementum, quippe cum animantium quasi fons quidam & princi-
 pium sit. Propositum est autem nobis hoc loco primùm naturã eius
 & essentiam cognoscere, deinde ea omnia quæ in eum conueniunt:
 quorum partim sunt propriæ animi affectiones, partim eo authore
 etiam animalibus conueniunt. Sed difficillimum est omnino ali-
 quam de eo cognitionem persuasionemque sumere. Cum enim com-
 munis etiam multis aliis hæc sit quæstio, (de natura dico & essen-
 tia) fortasse cuiuspiam vna quædam via & ratio esse videatur eo-
 rum omnium, quorum essentiam instituimus cognoscere, quemad-
 modum etiam earum proprietatum quæ rebus ipsis accidunt, de-
 monstratio. Itaque hæc quærenda & inuestiganda ratio est. Quòd
 si non est vna & communis quædam ratio quæ in quærenda rei na-
 tura cernatur, difficilior etiam hæc existit disputatio. Erit enim
 explicandum quis cuiusque sit modus. Quòd si perspicuum sit, vtrũ
 demonstratio, an diuisio, an aliqua etiam alia docendi ratio sit, tũ
 sanè existunt multæ difficultates, errorésque in iis exquirendis, quæ
 ad explicationem naturæ adhibentur. Alia enim aliorum princi-
 pia sunt: vt numerorum atque planorum. Sed primùm fortasse ne-
 cessariò exponendum est, quo in rerum genere versetur, & quid sit,*

A. ij.

id est sitne aliquid & essentia, qualitas, quantitas, an aliqua alia earum categoriarum, quas explicauimus. Hoc deinde docendum est, sitne in ijs quæ esse possunt, an in ijs potius, quæ re ipsa sunt. Non enim parui refert. Videndum etiam est, vtrum ex partibus constet, an in partes diuidi non possit: & vtrum sit omnis animus eiusdem speciei, necne. Si non vnius speciei, vtrum specie, an genere differant. Hoc enim tempore qui loquuntur ac quærent de animo, de solo humano quærent videntur. Observandum etiam est, ne lateat nos, sitne eius vna ratio & definitio, quemadmodum animalis, an diuersa cuiusque, vt equi, vt canis, vt hominis, vt dei. Animal autem commune aut nihil est, aut posterius, itémque si quid aliud commune dicatur. Iam verò si multi animi non sunt, sed partes: dicendum est, vtrum antè quærendum sit de toto animo, an de partibus. Difficile etiam est, quænam harum alia ab aliis differant explicare, & vtrum de partibus primùm, an de officiis earum quærent debeamus, vt de intelligentia, an de ea parte animi, quæ est mentis & rationis particeps: & de sensus munere, an de parte: quæ sensus est. Similis est ratio cæterorum. Si munera quæ sint primùm quæredū est, rursus quæret aliquis, sitne de ijs quæ his obijciuntur antè quærendum, veluti vtrum de re quæ sub sensum cadit, an de vi sentiendi: de re, quæ ratione cernitur, an de ea parte animi quæ est mentis atque rationis. Videtur autem non solum vtile esse quid quidque sit cognoscere, ad causarum propter quas naturis essentiisque insunt accidentia, cognitionem & scientiam, quemadmodum in mathematicorum artibus quid sit rectum, quid inflexum, aut quid linea, aut quid planum ad perspiciendum quot rectis trianguli pares sint, sed etiam contra ea quæ accidunt & conueniunt, ad intelligendam rei naturam magnum afferunt adiumentum. Cùm enim de iis quæ rem consequuntur, vel omnibus, vel plurimis aliquid ad opinionem explicare possumus, tum denique aliquid de rei natura & essentia rectissimè poterimus dicere. Nam cùm omnis probationis & demonstrationis initium à definitione sumendum sit, non est id quidem dubium, quin eæ definitiones quibus ea quæ rem consequuntur, non solum cognosci non possunt, sed ne adumbrari quidem ea facile est, dialecticæ sint omnes & minus plenæ. Hoc etiam dubitationem affert,

animi

animi affectiones sintne communes omnes, ad totumque pertineant, an sit aliqua etiam ipsius animi propria. Hoc enim intelligi necesse est, etsi difficile potest. Quanquam autem ex plurimis animis, nec accipere vlla vel pati, nec facere videtur sine corpore, vt irasci, confidere, appetere, & omnino sentire: tamen intelligentia eius maxime propria videtur. Quod si hoc ipsum aut actio est eius partis animi in qua visa imprimuntur, aut sine ea non est, certe sine corpore constare nullo modo potest. Ac si quod est munus, & si qua est affectio animi propria, is separari potest. Sin nullum eius proprium est, separari non potest, sed quemadmodum ei quod rectum est, quia rectum sit, multa accidunt & conueniunt, veluti aeneam sphaeram per punctum tangere, non tamen eam tanget cum separatum erit id quod rectum est. Separari enim non potest, si quidem semper est corpori alicui coniunctum. Videntur etiam omnes animi perturbationes cum corpore coherere, vt ira, vt clementia, vt metus, vt misericordia, vt audacia, praeterea gaudium, amor & odium. Nam simul atque haec insunt, aliquid corpus patitur & accipit. Quod hinc perspicitur potest, quia interdum a magnis & euidensibus que incidunt perturbationibus, nec iracundia concitatur, nec metu commouemur, nonnunquam vero a paruis iisque obscuris commouemur, cum corpus commouetur, & ita affectum est, vt cum irascitur. Quod hinc etiam est euidens. Cum enim res nulla terribilis occurrit, in iis sumus perturbationibus, in quibus is qui metu officitur. Quod si ita est, profecto perturbationes rationes sunt, & formae cum materia coniunctae. Ex quo fit, vt etiam definitiones sint eiusdem generis, veluti ira motus est quidam talis corporis, aut partis, aut facultatis profectus ab hoc huius gratia, ob eamque causam physici est demum animi, aut omnis aut eiusmodi cognitionem propositam habere. Sed aliter physicus, aliter dialecticus quodque horum definiet, vt si quaeratur quid sit ira, hic libidinem vltionis aut simile aliquid definiet: ille vero, feruorem sanguinis in corde, aut caloris. Atqui eorum hic materiam explicat, ille formam atque rationem. Haec enim forma & ratio est ipsius rei: quam necesse est esse in materia huiusmodi, si sit in rerum natura. Id quod in domo perspicitur licet, cuius forma & ratio haec erit, integumentum quod ventorum, im-

A. iij.

brium, & caloris impulsus incommodaque propulset. Alius dicet esse lapides, & lateres, lignaque: alter in his formam quæ hac vel illa de causa adhibita sit. Quis tandem horum physicus habendus est? isne qui ita in materia occupatus est, ut formam ignoret, an is qui solam formam consecratur, an potius qui in utroque versatur? Illorum verò quisnam est? Uterque. An non est quisquam, qui in iis rebus quæ materiæ ita conueniunt, ut non separentur, aut quatenus separari possunt, occupatus sit? Sed physicus in iis omnibus versatur, quæ sunt huius vel illius corporis, & huius vel illius materiæ officia & consequentia. Quæ autem non sunt eiusmodi, in iis alius occupatus est. Ac in aliquibus quidem versatur cum vsuuenit, artifex, ut faber, & medicus. In iis autem quæ separari illa quidem non possunt, sed quatenus non sunt huius vel illius corporis proprietates, & ex detractiōe rei de materia constant, mathematicus cernitur. At in iis quæ separatæ sunt & quatenus separatæ, detractæque sunt, primus philosophus. Sed eo reuertendum est, unde fluxit oratio. Diximus animi perturbationes esse, quæ à materie animalium quam natura dederit, abesse non possint, siquidem eiusmodi sunt, ira & metus, non quem-

Cap. 2. admodum linea & extremitas. Necesse est autem eos qui de animo disputant, simul de iis quærendo quæ postea nobis certa esse debent, ita persequi priorum sententias, ut eadem oratione comprehendamus eos omnes, qui aliquid de eo dixerunt, ut & ea quæ præclare ab eis tradita sunt, mutuemur, & quæ secus, ea prætermittamus. Disputationis autem initio ea ponemus quæ ei à natura conuenire maximè videntur. Id quidem quod animatum est, ab eo quod animo caret, duabus rebus maximè distingui videtur, motu & sensu. De animo verò hæc potissimum ab iis qui ante nos fuerunt, accepimus. Nonnulli enim in ea sententia sunt, ut dicant animum esse id quod primùm ac maximè moueat, qui cum existimarent id quod ipsum se non agitet, non posse aliud motu ciere, animum aliquid esse eorum quæ ita mouerent, putauerunt. Itaque Democritus ignem quendam & calorem eum esse dicit. Cum enim numerus sit infinitus figurarum & corpusculorum quæ diuidi non possunt, ea quæ rotunda sint, ignem & animum censet esse, qualia in aëre ea quæ ramenta vocantur, quæ in radiis qui per fenestras introeunt,

introëunt, videntur. quorum concursum & dissipationem principia ait esse naturarum omnium. Qua in sententia est quoque Leucippus. Horum autem, quæ rotunda sunt, ea animum esse dicunt, quòd huiusmodi fluxus facillimè per vniuersitatem possunt peruadere, & mouere cætera omnia, cum ipsa etiam motu cieantur, quòd existimant animum esse id quod motum animantibus afferat. Quocirca vitæ finem ac terminum esse respirationem. cum enim id quod corpora circumfundit, cogit comprimitque figuras, quæ animantibus motum ideo afferunt, quòd nec ipsæ quiescunt vnquam, extrinsecus adiumentum afferri, cum alia eiusdem generis respirando introëant. Prohibere enim ea, ne quæ in animantibus insint, effluant, cum id quod vim habet concretionis, ipsa cohibeant & coërceant, atque ad eum finem viuere animantia, quoad hoc facere possint. Videtur etiam id quod à Pythagoricis traditur, eodem pertinere. Eorum enim nonnulli tradiderunt animum esse ea corpuscula quæ in aëre videantur, quidam id quod hæc moueat. Quæ quidem perpetuo motu cieri diximus, etiam si sit tranquillitas. Eadem est sententia eorum, qui aiunt animum esse id quod seipsum mouet. Videntur enim hi omnes existimare motum animi proprium esse maximè, cæterisque omnibus animum motum afferre, ipsum autem à se moueri, propterea quòd nihil cernerent quod vim mouendi haberet, quin ipsum quoque moueretur. Itémque Anaxagoras animum esse dicit qui moueat, & si quis alius dixit, à mente hanc vniuersitatem moueri. Sed non omnino eadem eius quæ Democriti, sententia est. Hic enim omnino idem animum & mentem dicit esse. Id enim verè esse, quod esse videatur. Itaque præclare ab Homero transferri verbum $\Phi\rho\nu\epsilon\acute{\iota}\nu$ ad sensus, cum ait, Hector iacet $\acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\Phi\rho\nu\acute{\epsilon}\omega\nu$. Non igitur mentem vt vim quandam ad verum adhibet, sed idem animum mentémque esse confirmat. Anaxagoras autem minus de his sententiã suam exponit. Multis enim locis causam boni & recti mentē tradit. Alibi verò mentem idem dicit esse quod animum. In omnibus enim animantibus eam inesse & magnis & paruis, nobilibus & ignobilibus. Sed perspicuum est eam mentem, quæ ex prudentia nominatur, non omnibus æquè animantibus, imò verò ne omnibus quidem hominibus esse concessam.

A. iij.

Atque ij quidem omnes, qui rationem habuerunt motus rerum animatarum animum id, in quo vis esset maxima ad mouendum, esse posuerunt. Qui autem cognitionem in eo & sensum rerū quæ sunt spectarunt, ij animum principia dicunt. & qui plura faciunt ea ipsa plura principia animum esse dicunt. qui verò vnum hoc ipsum, vt Empedocles ex elementis omnibus, esse autem vnumquodque horum animum tradit his versibus,

- „ Terram nanque homines ex terra vidimus ipsi,
 „ Sic genus ex vnda nostrum cognouit & vndam,
 „ Aethere diuinum sic æthera, & ignibus ignes.
 „ Visus amore amor est, tristi discordia lite.

Eodémque modo Plato in Timæo animum ex elementis facit. Rem enim similem simili cognosci, res autem constare ex principiis. Similia ab eo in libris quos de philosophia scripsit, tradita sunt. Ipsum enim animal ex vnius idea primisque longitudine, latitudine, & altitudine constare, cæteraque eodem modo. Præterea alio etiam modo hæc tradit, mētem esse vnum, duo scientiam, vno enim modo ad vnum referri. Latitudinis autem numerum opinionem, soliditatis verò sensum esse. Numeros enim species ipsas, & principia dici rerum omnium, eosque esse ex principiis & elementis. Iudicari autem res partim mente, partim scientia, alia opinione, alia sensu, hos verò numeros species esse rerum omnium. Quoniam autem animus videbatur esse, & id quod ad mouendum, & id quod ad cognoscendum vim habet: sic nonnulli hæc duo coniunxerunt, vt animum numerum seipsum mouentem esse dicerent. Discrepant autem de eo quæ sint & quot principia, sed ij maxime qui corporea faciunt, ab iis qui ea corpore vacare volunt, minus autem ab iis qui coniungunt & ex ambobus principia ponunt. Discrepant etiam de multitudine. Alij enim vnum, alij plura ponunt. Conuenienterque his animum etiam definiunt. Vim enim mouendi habere, naturam principiorum esse existimant, non sine causa. Itaque visum est nonnullis ignem esse. Hunc enim & ex minutissimis partibus constare, & vnum ex omnibus elementis maxime vacare corpore, præterea cum moueri ipsum, tum cætera primū ciere. Democritus autem subtilius exposuit, cur vtrunque horum animo conueniret. Animum enim & mentem idem esse,

esse: hanc autem in eo esse, quia constat ex primis & iis corporibus, quæ diuidi non possint. In eo autem vim esse ad mouendum propter partium paruitatem & figuram: figurarum autem maxime volubilem dicit eam esse quæ sit globosa, quo in genere sit & mens, & ignis. Anaxagoras verò videtur ille quidem aliud animum, aliud mentem dicere, quemadmodum etiam supra diximus, sed tamen utroque pro vna natura utitur, nisi quòd mentem vnam ex omnibus maxime principium esse ponit. Itaque eam vnã ex rebus omnibus simplicem esse dicit, omnisque concretionis expertem, ab eaque liberam. eidem autem principio tribuit & cognitionem & motionem, cum dicat à mente omnia moueri. Videtur etiam Thales ex iis quæ memoriæ tradita sunt, animum quiddam quod vim habeat mouendi existimare. Siquidem in lapide Herculeo animum inesse dixit, propterea quòd ferrum ad se trahat & alliciat. Diogenes autem, quemadmodum etiam nonnulli alij, hunc aëra putauit omnium esse tenuissimum, & principium, ob eamque causam & cognoscere animum & mouere: quatenus principium est, ex eo cætera cognoscere, quatenus minimis partibus constat, vim mouendi habere. Heraclitus etiam animum principium esse dicit, siquidem exhalationem, ex qua consistunt omnia. etenim eum maxime expertem esse corporis, & semper fluere. Quod autem mouetur, eò quòd moueatur cognosci. In motu verò esse & continenter labi ac fluere omnia, & ille, & plerique alij putauerunt. Idem etiam quod hi, Alcmaeon de animo sentit. Ait enim eum immortalem esse, propterea quòd similis sit rebus immortalibus, idque ei conuenire, quòd semper moueatur. moueri autem etiam diuina omnia continenter, vt lunam, solem, stellas, totumque calum. Eorum verò qui paulo importuniores sunt, nonnulli aquam etiam eum esse dixerunt, vt Hippon. Videntur autem in hanc adducti sententiam ratione vique seminis, quod humidum sit rerum omnium. Etenim ea ratione eos refelli, qui animum dicunt esse sanguinem, quòd semē non sit sanguis, hoc autem primum animum esse ait. Alij autem, in iis Critias, sanguinem eum esse ponunt, quòd sensum animi proprium maxime existiment, hūc autem sanguinis nature conuenire. omnia enim elementa nature animæ adiudicata sunt, præter terram, de qua nemo sententiam suam explicauit,

nisi si quis eam dixit ex omnibus elementis constare, aut ipsa esse omnia. Definiunt autem omnes animum tribus rebus, motu, sensu, & vacuitate corporis, quorum quodque ad principia redigunt. Itaque ij qui eum cognitione definiunt, aut elementum eum faciunt, aut ex elementis, in eoque inter se præter unum consentiunt. Aiunt enim rem similem à simili cognosci. Quoniam enim animus omnia scientia comprehendit, ex omnibus eum elementis constare faciunt. Ac ij quidem qui unam quandam causam esse dicunt, unumque elementum, animum etiam unum esse ponunt, ut ignem, aut aëra. Qui autem plura principia ponunt, animum etiam plura esse confirmant. Anaxagoras verò unus, per seipsum expertem mentem esse tradit, nullumque habere cum cæteris commercium. Quæ cum sit eiusmodi, tamen quemadmodum notionem rerum percipiat, quaque causa, nec ille tradidit, nec ex iis quæ dicta sunt, perspicere potest. Qui autem repugnantiam in principis statuunt, ij ex contrariis etiam animum constare volunt. Qui verò alterum contrariorum, ut calorem, vel frigus, aut aliquid aliud eiusdem generis, animum etiam, eodem modo aliquid horum esse ponunt. Itaque nomina consecrantur, alique τὸ θερμὸν, id est, calorem esse dicunt, propterea que ex eo etiam, τὸ ζῆν, id est, vita, quasi à ζέειν, quod est feruere appellata sit, alij τὸ ψυχρὸν, id est, frigus, quod ex respiratione & refrigeratione ψυχὰ sit vocata. Atque hæc quidem sunt, quæ à prioribus de animo tradita accepimus, quibusque causis ducti illi ita hæc tradiderunt, diximus. Nunc videndum est primum de motu. profectò enim non solum falsum est eius naturam, & essentiam eiusmodi esse, quam aiunt ij qui animum statuunt id esse, quod seipsum mouet, aut mouere potest, sed aliquid etiam est eorum, quæ fieri non possunt, confiteri ei motum inesse & conuenire. Atque illud quidem antè diximus, non necesse esse id quod moueat, ipsum etiam motu cieri. Duobus autem modis omnia mouentur, aut alieno & externo impulsu, aut proprio ac suo. Alieno autem motu cieri aliquid dicimus, quod eo ipso mouetur, quia in eo sit quod ipsum mouetur, ut nauis, non enim eodem modo, quo nauigiū, mouentur: quādoquidem hoc per se mouetur, illi quod sint in eo quod mouetur: id quod in partibus perspicere licet: propria est enim motio pedum ingressus, quæ etiā hominum est, quæ tum eadem nauarum

nautarū non est. Cū igitur duobus modis aliquid moueri dicatur, nunc videamus, an animus per se moueatur, eique motus conueniat. Cū motus quatuor genera sint, loci mutatio, cōmutatio, imminutio, accessio, aut vno horū, aut pluribus, aut omnibus cieatur necesse est. Quòd si alieno pulsū non mouetur, per se ac natura sua in eum motus conueniet. Si ita est, etiam locus, propterea quòd omnia motus genera, quæ cōmemorata sunt, in loco fiant. Quòd si animi natura & definitio est, se ipsum motu ciere, certè motu alieno, & externo minimè agitatur, quemadmodum ea res quæ alba est, & quæ trium cubitorum. Mouentur enim hæ etiam res, sed pulsū externo, quoniam corpus in quo insunt, ipsum mouetur. Itaque eorum locus nullus est. At animi erit, si modò natura motus sit particeps. Præterea si natura ac vi sua mouetur, etiam vi ac necessariò mouebitur: si vi, etiam natura. Eodémque modo de quiete iudicandum est. Quo enim cunque suapte natura aliquid mouetur, in eo etiam natura quiescit & insistit. itémque quò vi impellitur, in eo quoque vi quiescit. Qui autem animi violenti sint, & motus & status, ne iis quidem qui fingere velint, facile est ad explicandum. Iam verò si ad supera feratur, ignis erit: sin infera capessat, terra. Horum enim corporum hæ sunt motiones propriæ. Eadem etiam ratio est earū, quæ inter illas interiectæ sunt. Quoniámque ipse corpus mouere videtur, consentaneum est ipsum ab eo iis mouendi generibus cieri, quibus etiam ipse agitetur. Quòd si ita est verè, etiam reciprocando licebit dicere, & generatim, & speciatim, quocunque motu corpus agitetur, eodem etiam animum cieri. Corpus autem loco mouetur. ita fiet, vt animus quoque sicuti corpus hoc ipso motu agitetur, atque is aut totus & vniuersus locum ex loco mutet, aut eius partes. Quòd si fieri potest, hoc etiam fieri poterit, vt ipse cū è corpore excesserit, rursus intret. Ex quo sequetur, animantia quæ mortua sint, excitari ac reuiuiscere. Motu autem eo, qui non est per se, & ab alio moueri potest, impelli enim vi animal potest. at non oportet id ab alio moueri, cuius in essentia est à seipso moueri, nisi pulsū alieno, quemadmodum ne id quidem, quod per se bonum est, aut propter se, partim propter aliud est, partim alterius gratia. Animus autem maximè dici potest moueri à rebus quæ sub sensum cadūt, si modò moueatur.

Atqui si se ipse mouet, etiam ipse mouebitur. Ex quo fiet, ut si motus omnis est quedam rei quæ mouetur, quia moueatur ex suo statu, dimotio, animus à sua natura discessurus sit, nisi externo se motu cieat. atqui motus huic ipsi naturæ per se conuenit. Nonnulli etiam ita corpus aiunt ab animo cieri, ut ipse mouetur, veluti Democritus, qui eadem dicit, quæ Philippus Comœdiæ præceptor. Ut enim Dedalum ait fecisse Venerem ex ligno quæ moueretur, infuso argento viuo, sic Democritus globulos indiuiduos dum mouetur, propterea quòd eam vim habeant, ut nunquam quiescant, & insistant, vnà secum trahere ac mouere omnia corpora. Nos verò queremus, nõne hoc ipsum faciat quiescere? Quo autem pacto facturus sit, id difficile dictu est, aut potius explicari non potest. Omninoque non ita videtur animal mouere animus, sed quodã iudicio & intelligentia. Eodem autem modo Timæus etiã in naturæ explanatione tradit corpus ab animo moueri. Quoniam enim se ipse mouet, hoc ipso eum etiam corpus mouere, propterea quòd vnà cum illo conuinctus colligatusque sit. Constare enim eum ex elementis, diuisumque esse in numeros harmoniæ participes, ut & sensum habeat, & insitam cognatamque harmoniam: & ut vniuersum consentaneis motionibus feratur, rectitudinem in orbem coëgit, factaque partitione ex vno orbe duos dupliciter inter se coherentes fecit, rursus vnum in septem orbis diuisit, quasi sint cæli motus, animi motiones. Ac primùm quidem illud non rectè censuit, animi magnitudinem esse. Animum enim vniuersitatis huius, eiusmodi certè esse vult, qualis est ea quæ mens vocatur. Non enim quidem certè eiusmodi eum statuit, qualis est sentiens, aut qualis appetens. Horum enim motus non in orbem torquetur, & mens vna est & continuata, ut etiã intelligentia, intelligentia porrò mentis notitiæ sunt. Hæ autem ordine quodam vnum sunt, ut numerus, nõ ut magnitudo. Itaq; ne mens quidẽ ita est cõtinuata, sed vel partium expers est, vel nõ est ita continuata, ut aliqua magnitudo. Quo enim pacto si magnitudo sit, intelliget, vtrum omnino ac per se tota, an quavis eius partiũ? & partiũ, vtrum magnitudinis instar, an pũcti ratione, si modò punctũ partem licet dicere? Ac si puncti ratione, punctorum autem infinitus est numerus, profectò nunquã vllus erit cognoscẽdi modus aut finis. Sin magnitudinis accessu, plerũque, aut

sine

sine fine ac modo potius eadem rem intelliget. Atqui planum est fieri posse, ut semel intelligat. Quod si quavis parte tangere satis sit, quid in orbem incitari attinet, aut etiam omnino magnitudine constare? Sin necesse est totum orbem tangentem intelligere, quis est tactus partium? Quo etiam pacto, vel id quod partibus constat re ea quæ partibus careat, vel rem quæ partium expers sit, ea quæ partibus constet, animo percipiet? Quanquam necesse erit mentem esse hunc orbem. Nam cum mentis motus intelligentia sit, orbis autem conuersio, profecto si notio mentis sit conuersio, mens etiam orbis erit, cuius sit intelligentia eiusmodi conuersio. Atque etiam perpetuo aliquid intelliget: hoc enim faciat necesse est, si quidem sempiterna sit conuersio. Animi quidem notionibus, & iis quæ in faciendo, & iis quæ in agendo consistunt, certi sunt quidam propositi fines. Omnes enim aliò referuntur. Eæ autem quæ contemplationis cognitionisque sunt, rationibus eodem modo definiuntur. Ratio porrò omnis, vel definitio est, vel demonstratio. Demonstrationes verò & à principio ducuntur, & habent finem sibi quodam modo propositum, vel ratiocinationem, vel conclusionem. Quod si minus terminatur, at certè non vicissim ad principium redeunt, sed assumpto semper medio, & extremo in rectum progrediuntur, cum rursus ad principium conuersio reuertatur. definitiones porrò omnes suo fine conclusæ sunt. Præterea si eadem conuersio sæpe eueniat, idem sæpe intelligentia comprehendere oportebit. & animi perceptio propius ad quietem, & statum, quàm ad motum accedit, quod de ratiocinatione iudicandum est eodem modo. Neque verò beatum est id quidem quod non est facile, sed potius violentum. Quod si motus eius natura & essentia non est, contra naturam mouebitur. Atque etiam absurdum est, eam cum corpore commercium habere, cum eius vinculis solui non possit, idque præterea fugiendum est, si quidem melius est menti non esse cum corpore, quæadmodum dici solet, & plerique censent. Est etiã causa incerta cæli conuersionis. Nam nec animi natura & essentia causa est conuersionis, sed per aliud ita mouetur, nec corpus causa est, sed animus illi potius. Nec quia hoc modo melius, dicitur. Sic enim oporteret Deum efficere, ut animus ueretur, propterea quòd ei melius sit moueri, quàm quiescere, & hac modo quàm aliter moueri. Sed quoniam hæc quæstio aliis locis

commodius tractatur, eam hoc tempore prætermittamus. Illud au-
 tem alienum, & huic sententiæ, & plurimis earum quæ de animo
 ponuntur, accidit, quòd coniungunt, & collocant animum in cor-
 pore, nec quam ob causam exponunt, nec quemadmodum corpus
 affectum esse oporteat. quod necessarium videtur esse. Vtriusque e-
 nim societas & coniunctio facit, vt animus agat, corpus accipiat
 atque patiatur, & hoc moueatur, ille moueat: cum mutua ista affe-
 ctio non temerè in quibusuis reperiatur. At verò hi solùm expone-
 re conantur, quidnam sit animus: de corpore autem quod illius est
 domicilium & receptaculum, nihil præterea explicant, quasi verò
 fieri possit ex Pythagoricis fabulis, vt quiuus animus in id corpus,
 quod occurrerit, immigret, cum in suo quicque genere permanere
 videatur. Similiter autem dicunt, vt si quis fabrorum artem in ti-
 bias ingredi asseueret, vt enim ars instrumentis, sic animus corpo-
 re vti debet. *Cap. 4.* Alia etiam de animo sententiã tradita est, quæ ple-
 risque illa quidem probabilis, nec minus quàm vlla alia earum quæ
 commemoratæ sunt, videtur, sed quæ examinata, & reprobata e-
 tiam est in communibus, & quæ apud vulgus fiunt, disputationi-
 bus. Nonnulli enim eum harmoniam quãdam esse tradunt. Etenim
 harmoniam temperationem compositionemque esse quandam con-
 trariorum, & corpus constare ex contrariis. Atqui harmonia ra-
 tio est quãdam eorum quæ confusa sunt, aut compositio, quorum
 neutrum esse animus vlllo modo potest. Præterea harmonia non est
 mouere, quod maximè omnes animo tribuunt. Aptius verò in vale-
 tudine omninoque in virtutibus ad corpus pertinentibus harmo-
 nia, quàm in animo dicitur. Quod facilius etiam animaduertetur,
 si quis alicui concentui animi affectiones, atque munera attribuere
 conetur. Difficile enim est accommodare. Iam verò cum in duobus
 nomine harmoniæ vti soleamus, primùm quidem ac maximè pro-
 priè in iis quæ motum & situm habent, aptam magnitudinũ com-
 positionem, quãdo ita conueniunt inter se, vt nihil eiusdem gene-
 ris recipiant, deinde verò eorum quæ inter se confusa permixtæque
 sunt, proportionem. neutro certè modo consentaneum est, animum
 harmoniæ nomine vocare. Nam partium corporis compositio faci-
 lè reprehendi potest. Nam & partium multæ compositiones sunt,
 & multis modis consistant. Cuius igitur, aut quomodo existimanda est
 mens

mens esse compositio: vel pars ea in qua sensus est principium, vel ea in qua insunt appetitus? Itémque illud absurdum est, animum esse rationem modúmque temperationis. Neque enim eandem habet rationem elemētorum permixtio, qua caro, & qua os temperatum est. Sic igitur fiet, vt multi sint animi etiam toto corpore confusi, si quidem omnia ex elementorum confusione constant: & confusio- nis ratio, concentus atque animus esse ponitur. Hoc etiam ab Em- pedocle, qui vnumquodque eorum in ratione & proportione qua- dam esse tradit, quæri potest, vtrum animus sit proportio, an potius cum aliquid aliud sit, ipsis membris adueniat. Illud etiam, vtrum amicitia cuiusvis permixtionis causa sit, an eius quæ ratione & proportione constat. atque hæc ipsa, vtrumne sit ipsa ratio, an ali- quid à ratione seiunctum atque diuersum. Atque hæc quidem hu- iusmodi dubitationes habent. Quòd si animus diuersus est à tem- peratione, quid tandem simul cum ratione carnis, aliarúmque ani- malis partium tollitur? Præterea si non vnaquæque partium ani- mata est, & si non est animus cōpositionis ratio, quid est quod di- scedente animo intereat? Illud igitur perspicuū est ex iis quæ dicta sunt, fieri non posse, vt animus sit concentus, & in orbem feratur: fieri autem potest, vt, quæadmodum dixi, & fortuitu, ac per aliud moueatur, & ipse moueat. Veluti vt moueatur id in quo ipse inest, idque ab animo agitetur, alio autē modo moueri loco ipse nullo mo- do potest. Sed hoc minus alienū videbitur, si attendendo ad ea quæ sequentur, in dubium reuoces, nunquid moueatur. Animum enim dicimus dolere, lætari, confidere, timere, præterea irasci, sentire, at- que intelligere, quæ omnia motus videntur esse, ex quo aliquis puta- bit eum moueri, quod non est necesse. Si enim etiam verissimè do- lere, aut gaudere, aut intelligere motus sunt, eorúmque vnumquod- que sit moueri: attamen illud moueri non in animo est, sed ab ani- mo proficiscitur, vt irasci vel timere, eò quòd hoc modo cor moue- tur: intelligere verò vel idem est, vel potius aliquid aliud. Horum autem partim eueniunt, tū cum aliqua loco mouentur, partim cum commutantur. Quæ autem sint, quòque modo id fiat, non est huius disputationis. Animum autem irasci dicere, simile est, vt si quis eum texere, vel edificare dicat. Rectius enim certè est non animum misereri, aut discere, aut cogitare, sed hominē animo, dicere. Quod

ita dictum velim quasi non in illo ipse motus insit, sed quòd interdum ad eum vsque perueniat, interdum ab eo proficiscatur, veluti sensus ab his vel illis rebus quæ obiiciuntur, recordatio autem ab illo ad motus aut status eos, qui in sensuum sedibus inhaerent, proficiscitur. Mens autem ipsa quæ substantia quædam est, aliunde aduenire videtur, ac non interire. Maxime enim ab eo marcore, qui in senectute viget, interiret. Nunc autem id contingit, quod in sensuum sedibus. Si enim senex talem oculum reciperet, ita acriter vt iuuenis aspiceret. Quocirca senectus euenit, non quòd animus alio modo atque prius, affectus sit, sed quia corpus in quo habitat, quemadmodum in ebrietatibus fit, & morbis. Atque etiam intelligendi atque cõtemplandi vis marcescit illa quidem & extinguitur, dum aliquid intrinsecus interit, ipsa autem nihil patitur aut accipit. Nam cogitatio, amor, aut odium non sunt illius affectiones, sed eius quod illud habet, quatenus illud continet. Itaque mens cum corpus interiit, nec recordatur, nec amat. Non enim hæc illius erant, sed totius concretionis quæ interiit. Mens verò diuinius quiddam est, patique non potest. Perspicuum igitur est, animum moueri non posse, qui si nõ mouetur omnino, profectò nec seipse quidẽ mouet. Omnium autem quæ commemorata sunt, illud multo absurdissimũ est, quod quidam tradunt, animum esse numerum seipsum mouentem. Absurda enim suscipere coguntur, primùm ea quæ ex motu consequuntur, deinde quòd animum numerum esse ponunt. Quo enim pacto intelligi cogitarique potest vnio quæ moueatur, & à quo, & quemadmodum, cum & partibus careat, & diuersa non sit? Si enim eam vim habeat vt & mouere, & moueri possit, diuersa sit necesse est. Præterea cum ipsi tradant, lineam quæ mota sit, planam figuram efficere, punctum verò lineam, vnionum etiã motus erunt lineæ. punctum enim vnio est quæ situm habet, animi autem numerus & alicubi iam est, & situs est. Præterea si quis ex numero numerum aut vnionem detrahat, alius numerus relinquatur. Ea autem quæ ex terra gignuntur, vt pleraque animalia cum diuisa sunt, viuunt, eiusdemque speciei animum habere videntur. Videbitur etiam nihil interesse, vnionẽsne dicamus an parua corpuscula. Etenim si ex Democriti spherulis puncta fiant, atque solum maneat quantitas, erit aliquid in quaque, quod moueat, &

aliquid quod moueatur, quemadmodum in magnitudine. Neque enim quia magnitudine differant, aut paruitate, id quod dictum est, accidit, sed quia quantum est. Itaque necesse est aliquid esse, quod vniones moueat. Quod si animus est in animali id quod mouet, in numero etiam erit, ex quo efficitur, non animum esse id quod moueat & moueatur, sed id modo quod moueat. Hæc autem vnio quoniam modo potest esse? differat enim ab aliis necesse est. Puncti autem monadici, id est, quod per se & ab omni materia separatim spectatur, quæ tandem præter situm potest esse distinctio? Si igitur diuersæ sunt vniones & puncta quæ in corpore insunt, in eodem hæc atque illæ vniones erunt. Locum enim puncti corporis quæque vnio animæ obtinebit. Atqui quid prohibet esse in eodem, vt duo sic innumerabilia, præsertim cum quorum locus non est diuiduus, nec ipsa diuidua sint? Sin puncta ea quæ sunt in corpore sint numerus is qui animi est: aut si animus numerus est ex punctis, quæ sunt in corpore, constans: cur non omnia corpora animo prædita sunt? puncta enim eaque innumerabilia videntur esse in omnibus. Iam verò quo tandem modo separari à corporibus possunt puncta, si quidem lineæ in puncta minimè diuidantur? Sic autem Cap. 5. fit, vt, quemadmodum diximus, partim idem dicant quod ij qui animum ipsum, corpus esse ex minutis partibus constans ponunt, partim vt ad eos propriè hoc absurdum pertineat, ita ab animo corpus moueri, vt Democritus dicebat. Si enim est animus in omnibus quæ sentiant, necesse est in eodem duo esse corpora, si animus quoddam corpus. qui verò numerum dicunt, multa puncta in vno puncto esse, aut certè in omni corpore esse animum, nisi numerus aliquis adueniat diuersus atque distinctus ab iis punctis quæ sunt in corpore, fateri coguntur, & corpus quod sit animal à numero moueri. quemadmodum de Democrito diximus, quia se ipse moueat. Quid enim interest sphas paruas dicas, an magnas vniones, aut omnino vniones moueri? Vtroque enim modo necesse est mouere animal hoc ipso, quod ipse moueantur. Eos igitur qui motum atque numerum coniungunt, & hæc, & pleraque alia eiusdem generis absurda consequuntur. Non enim solum hæc animi definitio esse non potest, sed etiam accidens. Quod perspicuum erit, si quis ex hac definitione conetur affectiones & opera animi

B.i.

explicare, ut cogitationes, sensa, voluptates, dolores, cæteraque generis eiusdem. Nam quemadmodum antè diximus, ne diuinare quidem ex ista definitione facile sit. Cùm autem tria genera tradita sint, quibus animum definiant, aliique eum definierint id esse, quod maxima vi mouendi sit præditum, quod se ipse moueat, nonnulli verò corpus ex minimis partibus constans, aut id quo nihil magis sit expers corporis, quæ duo quas quæstiones repugnantiasque contineant, ferè exposuimus. Reliquum est, ut consideremus, quemadmodum illud dicatur, eum ex elementis constare. Sunt enim in ea sententia ob eam causam, ut ipse animus & omnium naturarum sensum habeat, & quamque rem scientia comprehendat. Qua ex sententia multa etiam absurda sequi necesse est. Ponunt enim rem similem simili cognosci, non aliter ac si animum res ipsas esse ponerent, cùm non hæc sola sint, multæque aliæ res stare videantur, aut potius numero infinita sint ea, quæ ex iis constant. Sint sanè res, ex quibus quæque constant, animo cognitæ atque sensu perceptæ: illius autem quod ex his concretum est, notitiam atque sensum quo tandem habebit? ut quid sit Deus, vel homo, vel caro, vel os. Quod de vnoquoque aliorum quæ concreta sunt, sentiendum est eodem modo. Non enim vnaquæque res quouis modo ex elementis constat, sed quadam ratione atque cõpositione, quemadmodum etiam Empedocles de osse ait,

22 Sorte duas terra ex octo iustissima partes

22 Aëris & lymphæ vastis complexibus hausit,

22 Quatuor ex igne: hinc fuit albis ossibus ortus.

Nihil igitur eos adiuvat quòd tradunt elementa in animo esse, nisi etiam rationes insint, atque compositio. Noscet enim vnumquodque sibi simile, os verò vel hominem non noscet, nisi hæc ipsa inerunt. Quod quidem in iis esse, quæ fieri non possunt, nihil attinet docere. Cui enim in dubium veniat, sitne in animo lapis, aut homo, itémque bonum & non bonum? Quod etiam in cæteris contingit. Præterea cùm id quod est, multis modis dicatur (significat enim res singulas quæ sunt in substantiis, & quãtitatem, & qualitatem, aut etiam aliquã aliam earum categoriarum quæ expositæ sunt) vtrum ex omnibus animus constabit, necne? At cõmunia elementa non videntur esse omnium. An ex iis tantummodo, quæ ad

substan-

*substantiam pertinent? Quis igitur nouit vnumquodque ceterorum?
 An ipsi dicent vniuscuiusque generis elementa esse, principiaque
 propria ex quibus animus constet? Erit igitur & quantitas, & qua-
 litas, & essentia: at fieri non potest, vt ex quantitatis elementis sub-
 stantia sit, non quantitas. Atque ij quidem, qui ex omnibus animus
 constare tradunt, & hæc & alia eiusdem generis absurda suscipe-
 re coguntur. Absurdum autem est etiam id quod assenerant, rem
 similem à simili nihil pati posse, & similem rem similis sensum
 habere, similemque à simili cognosci, cum sensu percipere cogno-
 scere atque intelligere, pati aliquid moueri que ponant. Multas qui-
 dem dubitationes, atque absurda continere id quod aiunt, quemad-
 modum Empedocles, omnia corporeis elementis cognosci, atque re si-
 mili, id declarat quod modò dictum est. Omnia enim quæ insunt in
 animantium corporibus & omnino atque absolute naturam terre
 imitantur, vt ossa, nerui, pili, cum nullius rei sensum habeant, ne
 similibus quidem sui habent, quod tamen necesse esset. præterea v-
 niuscuiusque principij ignoratio maior, quàm cognitio erit: præsertim
 cum, vt ponamus vnamquæque rem scientia aliquid comprehen-
 dere, tamen plura ignorantia sit: scilicet aliorum generum omnia.
 Et Empedocles Deum indoctissimum atque ignarissimum cogitur
 concedere. Solus enim elementum vnum contentionis non habebit
 cognitum, cum sit notum mortalibus omnibus. Vnumquodque e-
 nim ex omnibus constat. Sed cur non omnia quæ sunt plane ani-
 mum habent, cum nihil sit in rerum natura quod non aut elemen-
 tum sit, aut ex elemento vno, pluribusue, aut omnibus? Nam aut a-
 licuius rei, aut aliquarum, aut omnium notitia & scientia animo
 comprehendatur necesse est. Illud etiam queri potest, quid sit tan-
 dem, quod hæc ipsa vnum efficiat, cum elementa materiae locum
 obtinere videatur. Quod enim aliquid continet, in eo principatum
 esse constat oportere. Animo autem aliquid melius esse, eique præ-
 esse non potest: mente verò etiam minus potest. Ratio enim hanc vult
 antiquiorem esse, imperare que natura, cum isti elementa omnium quæ
 sunt in rerum natura, prima & antiquissima esse ponant. Sed
 omnes & ij qui animum ex elementis esse tradunt, propterea quòd
 ipse res omnes scientia comprehendat sensuque percipiat, & ij
 qui eum dicunt esse id quod maxima mouendi vi sit præditum, non de-
 B. ij.*

omni animo loquuntur. Neque enim omnia quæ sensum habent, mouentur, quippe cum quædam animalia esse constet, quæ in loco permaneant. Atqui animus hoc vno mouendi genere animalia mouere videtur. Quod etiam de iis iudicandum est, qui mentem & partem eam in qua sensus est sedes, ex elementis fabricantur. Constat enim & ea quæ ex terra eduntur viuere, cum nec loco mouere se possint, nec sensum habeant, & multa esse animalia quæ ratione non sint prædita. Quod si quis hæc ipsa concedere velit, ponatque mentem quandam esse animi partem, itemque illud in quo est principium sentiendi, is ne tum quidem omnino de toto animi genere, nec de omni, aut vno animo disputabit. Quod etiam Orpheo in versibus vsuuenit. Ait enim animum ex vniuersitate introisse per respirationem, cum impulsu ventorum moueretur. Hoc autem iis rebus quæ ex terra oriuntur, conuenire non potest, nec quibusdam animantibus, si quidem non omnia respirant. Ii verò qui in ea sententia fuerunt, hoc ignorarunt, si animum oporteat ex elementis constare, non oportere ex omnibus. Altera enim repugnantia pars sola per se potest, & se ipsa, & contrarium interno scire. Etenim ex eo quod rectum est & ipsum, & id quod inflexum cognoscimus. Index enim vtriusque est ipsa regula. Quod autem inflexum est, nec sui nec recti est interpretes. Nonnulli etiam in vniuerso eum confusum esse tradunt. Hinc fortasse Thales omnia deorum plena esse existimauit. Quod quibusdam questionibus inuolutum est. Cur enim animus, si in aëre sit & in igne, non faciat animalia, in mistis autem facit, cum præsertim in his præstantior esse videatur? Nam hoc etiam quæri potest, quamobrem animus is qui est in aëre, eo sit melior, & magis æternus, qui est in animantibus. Vtrinque autem & error incidit & quiddam absurdum. Nam & asserere animal esse ignem aut aëra, magnus est error: & negare animalia esse, cum insit animus, absurdum. Animum autem in his inesse existimasse videntur, propterea quod totum & eius partes eiusdem sint speciei. Sic fiet, vt animum & partes eiusdem speciei cogantur dicere, si animalia animata eò fiant, quod aliqua aëris continentis pars in animantibus recipiatur. Si verò aër circumfusus & dissipatus sui similis sit, & animus dissimilis, certè aliquid eius inerit, & aliquid non inerit. Eum igitur necesse est vel sui similem

similem esse, aut non inesse in quavis parte vniuersitatis. Quare ex iis quæ dicta sunt, perspicuum est, animum non eo ipso notitias rerum comprehendere, quòd ex elementis constet, nec verum esse, eum moueri. Quoniam autem cognitio animi propria est, & sensa & opinio, ac præterea appetitus, & deliberationes, omninoque cupiditates eum attingunt, ab animoque hoc habeant animantia, vt loco moueantur, ac præterea vt augeantur, & ad suum quodque magnitudinis molisque statum perueniant, ac senescant, quærat aliquis, vtrum toti animo vnumquodque horum conueniat, totoque animo intelligamus & sentiamus, cæteraque omnia & faciamus & patiamur ipsi, an partes alias alia attingant. Et vita ipsa vtrum in aliquo horum insit, an in pluribus, an etiam in omnibus. Nonnulli quidem eum in partes diuidunt, eumque alia intelligere, alia appetere dicunt. Quid tandem est quod animum contineat, si ex partibus constet? Non enim quidem certè corpus. Videtur enim contrà potius corpus ab animo contineri. Itaque cum ex corpore exiit, corpus extinguitur, carieque consumitur. Si igitur aliquid aliud vnum ipsum efficit, id profectò animus erit maximè. In quo quærendum etiam erit, sitne illud vnum ac simplex, an multis partibus constet. Si enim vnum est ac simplex, cur non etiam animus statim erit? Sin partibus constet, rursus quærendum erit, quidnam illum contineat. eademque ratione sine vlllo modo ac fine quæretur. Illud etiam quæri poterit, de eius partibus, quam tandem vim vnaquaque habeat in corpore. Si enim totus animus, totum corpus continet, decet etiam ab vnaquaque parte aliquid corporis contineri. Quod videtur in iis esse, quæ fieri nõ possunt. Quam enim partem, quòue modo mens contineat, difficile est etiam fingere. Quin etiam constat ea quæ ex terra gignuntur, cum diuisa sunt viuere, quedamque animalia ex iis quæ insecta vocantur, quòd in eis animus eiusdem speciei insit, & si non idem numero. Itaque vtraque pars sensum habet, locoque ad quoddam tempus mouetur. Nec absurdum est, si in eo non perseuerent, propterea quòd instrumenta non habent, vt naturam suam conseruent atque tueantur. Sed tamen in vtraque parte omnes animi partes insunt, quæ & inter se eiusdem speciei sunt, & eiusdem cuius totus: inter se quidem, quòd non sint aliæ ab aliis separabiles, eiusdem

B. ij.

cuius totus animus, quod diuisus sit. Atque etiam principium id quod in iis quæ terra ex se fundit, reperitur, animus quidem videtur esse, quandoquidem hoc vnum commune habent & animantia, & ea quæ ex terra oriuntur, atque hoc quidem à sentiendi fonte ac principio separatur, sed sine eo nihil sensum habet.

ARISTOTELIS DE ANIMO LIBER SECVNDVS.

Cap. I.

Atque ea quidem quæ à priscis de animo tradita sunt, hæcenus. Nunc quasi ab initio reuertamur, vt exponamus quid animus sit, quæque eius sit latissimè patens definitio. Est quidem vnum certum, rerum quæ sunt, genus, essentia, cuius pars quædam vt materia est, id quod per se rei cuiusdam singulæ naturam non habet: altera forma & species, ex qua iam res singulæ dicuntur: tertia id quod ex his constat. Est autem materia potestas, species, actus & perfectio, isque duobus modis dicitur, quorum vnus scientiæ & habitus locum tenet, alter cognitionis & contemplationis. Essentiæ autem & naturæ videntur esse corpora maximè, eaque naturalia. Hæc enim cæterorum sunt principia. Eorum autem quæ naturalia sunt, partim vitam habent, partim non habent. Vitam autem dicimus & alimentum, quod per se capitur, & accessionem & decessionem. Ita omne corpus à natura ortum & originem ducens, quod vitæ est particeps, essentia est, vt compositum quippiam. Quoniam autem corpus eiusmodi est, vitæ enim est particeps, certè corpus animus non est, præsertim cum non sit corpus in iis, quæ de re subiecta & proposita dicantur, sed potius subest, vt materia. Animus igitur natura & essentia sit necesse est, quasi species ac forma corporis naturalis, quod in se vitæ facultatem cõtineat. Quoniam autem huiusmodi essentia perfectio est, fit vt huius vel illius corporis sit perfectio. Quæ cum duobus modis dicatur, & vt sciētia, & vt consideratio, certè animus est vt habitus & scientia. Cum enim animus in corpore inest, somnus & vigiliæ vigent, quorum vi-

gilia

gilia considerationi, somnus habitui, cuius nullus est vsus, & qui ad opus non redigitur, similitudine respondet. Et scientiæ quidem in eodem homine origo est antiquior. Ita animus est prima corporis naturalis, quod vitæ est particeps, perfectio. Corpus autem eiusmodi est, cuius partes sunt, veluti instrumenta ad exequenda munera vitæ: partes autem eorum etiam quæ gignuntur e terra, instrumenta sunt quædam, quamuis simplicia maximè sint, vt folium, inuolucris fructus est operculum, ipsum autem inuolucrum fructum obducit, fibræ autem & radices oris locum obtinent. Vtrumque enim alimentum ad se trahit. Quòd si quid in omni animo quod sit commune dicendum est, erit prima corporis naturalis, quod instrumenti vim habeat, perfectio & absolutio. Itaque non est illud exquirendum, sintne vnum animus & corpus, quemadmodum ne illud quidem, sintne vnum cera & figura in ea facta, nec vno nomine an vniuscuiusque materia, & id cuius materia est. Vnum enim, & id quod est, quoniam multis modis dicuntur, quod propriè dicitur, perfectio est. Atque de toto quidem animi genere, quid sit, dictum est. Est enim essentia, vt forma & ratio ipsius rei. Hoc autem est, quod intelligitur cum docetur oratione quid sit esse tale quoddam corpus. Vt si quod instrumentum corpus esset naturale, veluti securis. Hoc enim quod contineretur oratione docente quid sit securis, natura eius & animus esset, quippe cum hac seiuncta & separata, non iam securis esset, nisi nomine tenus, cum nunc reuera securis sit. Non enim talis corporis natura & species animus est, sed naturalis huiusmodi, quòd in se motus atque status principium habeat. Atque etiam in partibus & mèbris, quod dixi, perspici licet. Si enim oculus esset animal, eius profectò animus aspectus esset, quandoquidem hæc eius essentia & natura est ex definitione. Oculus autè materia est aspectus, quo detracto non est oculus, nisi fortè eiusdem nominis, veluti lapideus, & pictus. Sumendum est autè id quod ad partem accommodatur, in toto corpore, quod vitæ sit particeps. Quam enim rationem pars ad partem habet, eandem habet totus sensus ad totum corpus sensus particeps, quatenus eiusmodi est. Nò est autè corpus ex quo animus excesserit, illud quod vitæ facultatè habere dicebamus, sed id quod eo sit præditum. Semen autem & fructus ea sunt quæ non ha-

B. iij.

bent re ipsa, sed aliquando habere possunt. Vt igitur sectio serra & intuitus, sic vigilia vsus & actio est. Et animus quidem quasi aspectus & instrumenti vis habetur, corpus autem id quod functiones & munera excqui potest. Sed quemadmodum hic pupilla & aspectus est oculus, ita illic animus & corpus animal. Ac illud quidem non est dubium, quin animus non sit à corpore separabilis, aut aliqua eius partes, si ex partibus constet. Quarundam enim ipsius partium perfectio est. Nihil autem prohibet esse aliquas separabiles, propterea quòd nullius certi corporis actus perfectionesque sunt. Sed illud perspicuum non est, sitne animus ita corporis perfectio, vt nauta nauigij. Ac pingui quidem Minerva hoc modo quid sit animus explicatum descriptumque sit. Quoniam autem rebus dubiis illis quidem, sed magis nobis manifestis quæque res natura & ratione notior aperitur, & illustratur, rursus de eo differere conandum est hoc modo. Neque enim solum rem esse declarare debet definitio, quemadmodum plurimæ definitiones explicant, sed causam etiam exponat necesse est. Nunc quidem quasi conclusiones definitiones sunt, veluti quid sit τετραγωνισμός: id est, quadrati inuētio, si quærat, ac respondeatur, figura esse rectis angulis, paribusque lateribus, ei quæ altera ex parte longior est, par & equalis, ea quidem, conclusionis tantum definitio est. Ea autem quæ explicat quadrationē esse mediæ lineæ inuentionē, rei causam exponit. Nos igitur ita de re differendi initium capiamus, vt dicamus, inanimū ab animato vita distingui. Cūmq; multis modis vita dicatur, id viuere dicim⁹, in quo aliquid horū modo reperitur, vt mēs, sensus, motus, statūsq; in loco, præterea motus is qui in alendo est, decessio & accessio. Itaq; ea omnia quæ gignūtur è terra viuunt, quandoquidē constat in eis vim esse ac principium eiusmodi, quo accessionē decessionēmq; capiunt in loca cōtraria. Neque enim sursum tantum versus augecūt, non etiā deorsum, sed peræquē vtraque ex parte & vndique, quæ sanè aluntur ac viuunt vsque ad finē, dum alimentū capere possint. Atque hoc quidē ab aliis seiungi separarique potest, cætera ab hoc duntaxat in mortalibus non potest. Quod facile animaduerti licet, in iis quæ oriuntur è terra, in quibus alia vis animi nulla reperitur. Ac vita quidē propter hoc principium in iis omnibus quæ viuunt inest, animal autē ex sensu
primum

primum dicitur, præsertim cum ea quæ non moventur loco, dum-
 modo sensum habeant, animalia vocemus, nec ea solum vivere di-
 camus. Sensum autem tactus primus in omnibus viget, & quæad-
 modum vis alendi à tactu cæterisque sensibus separari potest: sic ta-
 ctus à cæteris sensibus. Alendi autem vim eam partem animi voca-
 mus, qua etiam participant ea quæ gignuntur è terra. Omnes verò
 animantes sensus tangendi participes sunt. quorum utrunque cur
 euenerit, post differemus. Nunc hoc tantum dicatur, animum prin-
 cipiū esse horum omnium, hisque definiri, vi alendi, sentiendi, ratio-
 cinandi, atq; motu. Quod si queratur, utrum vnumquodque horum
 sit animus, an pars animi, & si pars, an ita pars, ut cogitatione ac
 ratione solum, aut etiā loco secerni possit, de nonnullis quidem non
 est difficile respondere, de aliis quæstio est. Ut enim animaduerti
 licet eorum quæ terra ex se gignit, nonnulla cum auulsa sunt aliāq;
 ab aliis separata vivere, quasi in eis sit animus, reipsa vnus in quo-
 que cum plures esse possint: sic in aliis animi distinctionibus vsu-
 venire cernimus in iis bestiolis quæ incisuris quibusdam constant,
 cum in partes diuiduntur. Etenim sensu vnaquæque pars utitur,
 & loco mouetur. Si verò sensum habet, visionem etiā & cupidi-
 tatē: quandoquidē vbi sensus est, eū dolor & voluptas consequun-
 tur. Quæ vbiunque sunt, necessariò etiam appetitus. Sed de mente
 vique contemplandi, nondum hoc constat, animique genus aliud
 videtur esse, idque vnum separari potest: quemadmodum id quod
 sempiternum est, ab eo quod interit. Ex quibus intelligitur, cæteras
 animi partes non esse separabiles, quemadmodum nonnulli sentiunt.
 Ratione autem & natura sua non est dubium, quin sint diuersæ:
 quandoquidē aliam habet naturam & essentiam vis sentiendi, a-
 liam opinandi, quemadmodum aliud est sensu percipere, aliud opi-
 nari, quod itē in aliis quæ dicta sunt, contingit. Atque etiā in non-
 nullis animantibus hæc insunt omnia, in quibusdam nonnulla, in
 aliis vnum modò reperitur, id quod animalium genera distinxit:
 cuius causa quæ sit, post considerandū erit. Quod itē contingit in
 sensibus. In aliis enim omnes insunt, in quibusdam aliqui, in non-
 nullis vnus tactus, qui est maximè necessarius. Duobus quidē mo-
 dis id quo viuimus & sentimus dicitur, quemadmodum duplex est
 id quo scire dicimur, quorum vnū scientiam vocamus, animum al-

terū vtroq; enim: horum scire dicimur. Eadēque est ratio eius quo
valemus, quorum vnum valetudo dicitur, alterum pars est quæ-
dam corporis, vel etiam totum. Horum porrò sciētia & valetudo,
forma & species quædam est ac ratio, & vis eorum quæ recipiūt,
illa eius partis in qua scientia imprimitur, hæc illius in qua sedes
est valetudinis. In eo enim quod accipit, ac bene affectum est, vis
eorum quæ aliquid efficere possunt, inesse videtur. Quòd si ani-
mus id est quo primum & viuimus, & sentimus, & ratiocina-
mur: profectò vt forma quædam & species sit necesse est, non
vt materia, idque quod subest. Cùm enim tria naturarum genera
sint, quemadmodum diximus, quorum vnum forma est ac species,
alterum materia, tertium quod ex his duobus iunctum est: eorum
materia, vis est ac potestas, species actus & perfectio. Quoniāmque
id quod ex vtroque constat, animatum est, non est corpus animi
perfectio, sed animus certi cuiusdam corporis. Ob eāmque causam
rectè sentiunt ij quibus animus nec sine corpore esse, nec aliquod
corpus videtur. Neque enim ipse corpus est, sed aliquid corporis:
ob eāmque causam, in corpore inest, atque ita affecto corpore, ac
non quemadmodum superiores, qui eum ad corpus accommodabāt,
cùm nec quodnam id esset, nec quale explicassent, quanquam non
videatur ita temerè quoduis in quouis recipi. Sic autem vt dicimus
omnia rationi cōsonant. Vniuscuiusque enim perfectio, in eo quod
vim habet, & in accommodata nature materia solet existere. Il-
lud ergo ex his perspicuum est, animum perfectionem quandā esse
atque rationem eius, quod tale esse possit. **Cap. 3.** Facultates autem ani-
mi quæ expositæ sunt, in nōnullis vniuersæ, vt diximus, insunt, in
aliis aliquæ, in quibusdam vna tantummodo. Facultates verò dixi-
mus vim alendi, sentiendi, appetendi, mouendi loco, ac ratiocinan-
di: quarum alendi vis in iis sola reperitur, quæ terra gignit, in aliis
& hæc, & sentiendi. Si verò sentiendi vis, & appetendi. Appe-
titus enim nomine continetur cupiditas, ira, & voluntas. In omni-
bus autem animantibus, ex sensibus tactus vnus inest. Cui verò
sensus inest, ei etiam voluptas & dolor, idque quod voluptatem
affert & quod dolorem, quæ omnia quibus conueniunt, in ea etiam
cupiditas cadit. Hæc enim quædam est eius quod voluptatem pa-
rit, appetitio. Præterea cibi ac pastus sensum habent, quoniam ta-
ctus

Etus cibi sensus est. Rebus enim aridis, humidis, calidis ac frigidis animalia omnia vescuntur, quarum sensus est tactus, cæterarum non est, nisi improprie. Nihil enim pastum sonus adiuvat, nec color aut odor. Nam sapor aliquid est eorum quæ sub tactum cadunt. Sunt autem fames & sitis appetitus, quorum fames quidem appetitus est rerum calorem & siccitatem, sitis verò humorem & frigus efficientium, quorum omnium sapor est quasi condimentum. Sed de his postea planius differendum erit. Nunc hoc tantum dicitur, quæ animalia tactum habeant, in iis etiam appetitum reperiri. Quod de visione incertum est, idque post considerabimus. In quibusdam præterea inest vis ea, qua mouemur loco. In aliis etiam pars animi quæ est rationis ac consilij atque mens ipsa, ut in hominibus inest: & si quid aliud est eiusdem generis, aut etiam diuinius ac dignius. Atque hoc quidem perspicuum est, eadem ratione animi atque figuræ vnã esse definitionem, propterea quòd nec illic figura aliam præter triangulum & cæteras quæ sequuntur, cõpletur, nec hîc vllum animus præter eos qui commemorati sunt. Et quæadmodum in figuris cõmunis quædam est definitio, quæ omnibus quidem accommodabitur, sed nullius erit propria, sic in animis cõtingit, de quibus diximus. Itaque ridiculum est profectò & in his & in aliis communem modò definitionem quærere, quæ nullius sit nature propria, nec sanè in propria quadam eaque infima specie quærendum est, hac tali prætermissa definitione. Eadẽ autem ratio est & eorum quæ in figuris, & eorum quæ in animo versantur. Semper enim in eo quod deinceps sequitur superioris vis intelligitur, & in figuris, & in rebus quæ animo sunt præditæ. Veluti in quadrato triangulum, & in parte animi quæ est sensus, ea quæ alimenti, intelligitur. Quocirca in quoque quærendum est, quis cuiusque animus sit, veluti quis stirpium, & quis hominis, aut bestię. Cur autẽ eam inter se rationem habeant ea, quæ ordine quodam alia ex aliis sequuntur, videndum est. Sine enim ea parte animi, quæ ad alendum pertinet, ea quæ est sensus, esse nullo modo potest, cum ea quæ alẽdum munus suũ exequitur, in iis quæ ex terra oriuntur, ab ea quæ sensus est particeps, separetur. Rursus sine tangendi sensu nullus alius extare potest, cum tactus sine aliis adsit. Pleraque enim animalia nec aspectum habent, nec auditum, nec planè sensum vllum odoris.

Eorum etiam quæ sensum habent, in aliis vis mouendi loco inest, in aliis non inest, postrema verò atque in paucissimis pars consilij atque rationis particeps inest. Ex mortalibus enim quibus tributum est cōsiliū, iis etiā cætera tributa sunt omnia. Quibus verò quodque illorum datum est, non in iis omnibus consilium reperitur, sed aliis ne vis ea quidem in qua visa imprimuntur, data est, alia hæc vnam viuendi ducem habent. De mente autem ea cuius omne opus in contemplando est, differere, non est huius disputationis. Perspicuum est igitur, definitionem quæ cuique horum statuetur, animi quoque aptissimam futuram. Si quis autem de his rectè disputaturus est, eū necesse est, quid quodque horum sit, sumere, quod ei in iis quæ coherent faciendum erit eodem modo. Quòd si vis & natura cuiusque eorum exponenda est, vt quid sit ea pars, quæ est mentis atque rationis, aut ea quæ sensus est particeps, aut ea denique quæ ad alendum pertinet: primū dicendum erit, quid sit mēte aliquid comprehendere, quid sensu percipere. priores enim sunt ratione facultatibus functiones atq; actiones. Quòd si ita est, hisque antecedere debet rerum obiectarum cognitio, ob eandē causam prius illa explicanda erunt, quo in genere sunt cibus, & res quæ sensum ac mentem mouerit. Ita primò de alimento & procreatione dicendum erit, quandoquidem animus alendi vi præditus & cæteris conuenit, & prima est, & latissimè patens vis animi, quæ facit vt viuant cætera, cuius munera & officia sunt, procreare, & cibum capere. Omnium enim officiorum ac munerum in iis quæ viuunt, dummodo suis partibus absoluta sint, nō imminuta, aut originem fortuitam non habeant, nullum naturæ aptius aut accommodatius est, quàm sui simile facere, vt animal animal, stirps stirpem, vt æternitatem diuinitatēque quàm proximè possint, imitentur. Omnia enim illius cupiditate ducuntur, eoque omnes suas actiones referunt ea omnia, quæ natura duce quippiam faciunt. Id autem cuius causa aliquid fit, est duplex, vnum est quò actiones referuntur, alterum id cui procurantur ea quæ ad illum finem pertinent. Quoniā igitur perpetuitate æternitatem, ac diuinitatē consequi & attingere nō possunt, propterea quòd nihil eorū quæ interitura sunt, idē vnūmq; numero permanere potest, qua ex parte eò peruenire licet, eatenus quodque eius fit particeps, alia magis, alia minus,

minus, & permanet non idem, sed quasi idem, non vnum numero, sed vnius speciei ac generis eiusdem. Est autē animus eius corporis quod viuit, causa & principium. Quæ quanquam multis modis dicuntur, tamen animus causa est tribus iis modis, qui inter se distincti sunt. Nam & id animus est vnde motus ducitur, & id cuius causa aliquid fit, & vt natura & essentia, animatorum corporum causa est. Non est id quidem dubium, quin vt essentia. Causa enim cur sint omnia, essentia est. Iis autem quæ viuunt, viuere est esse, cuius causa est, & principium animus. Atque etiam eius quod tale quippiam esse potest ratio, perfectio est, & forma. Constat etiam animū esse in eo causæ genere cuius gratia aliquid fiat. Vt enim mens, sic natura, aliò refert quod facit, idque illi est finis propositus. Hunc verò locum in animantibus animo natura tribuit. Omnia enim naturalia corpora, animi instrumenta sunt, vt animantium, sic eorū quæ gignuntur è terra, quod animi causa sint constituta. Duobus autem modis id cuius causa quippiam fit, dicitur, quorum vnus est quo, alter cui. Atque etiam animus est id vnde primū mutatio loci proficiscitur, quæ quidem vis non in omnibus naturis quæ viuunt, reperitur. Ab animo etiam est commutatio & accessio, quippe cū & sensus quædam sit commutatio & nihil sensum habeat, quod non sit animo præditum. Eadem est & accessionis, & abscissionis ratio. Nihil enim imminuitur aut crescit naturæ lege atque ratione, quod non alatur: & nihil alitur, quod non sit vitæ particeps. Empedocles autem hoc non rectè censuit, accessionem iis quæ terra gignat, & quæ altè deorsum radices agant, contingere, propterea quòd terra hoc modo natura suo pondere feratur, sursum autem versus, quòd ignis superiora petat. Neque enim hæc duo sursum & deorsum rectè accipit. Non enim omnibus naturis atque vniuersitati idem est locus superior, & inferior, sed quod animalibus caput est, id sunt radices in iis quæ gignuntur è terra, si instrumenta diuersa aut eadem dicenda sunt, ex officiis ac muneribus. præterea quid ignem ac terram, quæ in contrarium locum ferantur, continet? Dissipabuntur enim ac diuellentur, nisi quid sit quod prohibeat. Quòd si est, id animus est quod causa est cur & aurescant, & alantur. Quanquam nonnullis ignis natura omnino causa videtur esse alimenti atque ac-

cessionis. Hoc enim vnum ex corporibus aut elementis ali & au-
 gescere videtur. Itaque & in iis que oriuntur è terra, & in ani-
 mantibus, ignis ipse causa efficiens horum intelligi poterit. At-
 tamen hæc ille quodammodo adiuvat, non tamen planè causa est,
 sed animus potius. Nam cum ignis augescere in infinitum possit,
 quandiu aliquid subest, quod comburatur, eorumque que natu-
 ra constant, magnitudini & cumulo, terminus quidam sit, ac ra-
 tio constituta, hæc profectò animi sunt, nõ ignis, & rationis magis,
 quàm materiæ propria. Quoniam autem eadem vis est animi
 ea qua alit, & qua procreat, primùm de cibo differendum est,
 quandoquidem hoc ipso officio à cæteris facultatibus distingui-
 tur. Sed videtur contrarium ali à contrario, non omnia tamen
 ab omnibus, verùm ea contraria, que non solum alia ab aliis
 oriuntur, sed etiam augescunt. Multa enim mutuam habent ori-
 ginem, sed non omnia à contrariis quantitatis accessionem ca-
 piunt, vt id quod valet, ex ægro oritur. Verùm ne hæc qui-
 dem eo modo alia ab aliis aluntur, sed igni aqua pastum præ-
 bet, aquam autem ignis alere non videtur. Ac in iis quidem cor-
 poribus que simplicia sunt, hæc ipsa eiusmodi videntur esse, vt
 vnum sit quod alat alterum quod alatur, sed tamen de eo que-
 stio est. Nam cum alij confirmant simile à simili ali, quemadmodum
 etiam augeri, tamen nonnullis, quemadmodum diximus, contrà &
 contrarium à contrario videtur, quòd res similis pati non possit: ci-
 bum autem mutari atque concoqui, cum in contrarium aut in id
 quod interiectum sit, fiat mutatio. Præterea cibus ab eo quod ali-
 tur, quadam ex parte mutatur, quod in eo quod alitur, cibus non ef-
 ficat, quemadmodum faber à materia que ei proposita est, non mu-
 tatur vllò modo, sed hæc à fabro, qui materiam que non erat o-
 peris ipsius, ad opus suum tantummodo transfert & accommodat.
 Vtrum autem cibus id sit quod ad extremum euenit, an id quod
 primùm, multum interest. Quòd si vtrunque, sed ita vt vnum
 crudum sit, alterum concoctum, vtroque modo nutritionem fieri
 dici potest. Nam quatenus crudus est cibus, ea ex parte contrarium
 à contrario alitur: quatenus autem coctus est, simile à simili. Ex
 quo perspici licet, vtrosque quodammodo & rectè & non rectè di-
 cere. Quoniam autem nihil vitæ expers alitur, corpus certè anima-
 tum

tum sit necesse est, quod alatur, & quatenus est animatum. Itaque
 cibus ad id quod animatū est accommodatur, ac non improprie ac
 fortuito. Sed aliud est cibū esse, aliud vim ad augendū habere. Qua
 enim ex parte quantitatem habet, vim habet ad accessionem af-
 ferendam id quod alit: qua autem ex parte aliquid est rerum sin-
 gularum, & essentia, cibus dicitur. Conseruat enim naturam, eaq;
 vsque ad eum finem est, dum alatur. valet etiam ad procreandum
 non id quod alitur, sed id quod simile est rei quæ alitur. Nam cum
 iam sit in rerum natura id quod alitur, nec quicquam se gignat,
 sed conseruet, fit vt animi principium eiusmodi sit quod id con-
 seruet in quo ipsum inest, quatenus eam vim habet. Cibus autem id
 à quo capitur, ad munus suum exequendum comparat. Itaque
 cum ei cibus detrahitur, intereat necesse est. Cum autem tria sint,
 id quod alitur, res qua alitur, & id quod alit: primus quidem
 animus, id est quod alit: id quod alitur, corpus, in quo ipse est:
 id quo alitur, cibus. Quoniāque à fine omnia suis nominibus
 appellanda sunt, finis autem propositus est, aliquid sui simile pro-
 creare, primus certè animus erit qui vim habet sui simile pro-
 creandi. Est autem duplex id quo corpus alitur, quemadmodum
 manus est id quo nauta gubernat, & gubernaculum, quorum vnū
 mouet & mouetur, alterum motum affert tantummodo. Cum ve-
 rò cibus omnis eiusmodi esse debeat, vt concoqui possit, & calor
 concoctionem efficiat, calor in naturis animatis omnibus insit ne-
 cesse est. Ac pingui quidem Minerva quid cibus sit, expositum est.
 Planius autē suis locis de eo differendum erit. His verò ita con-
 stitutis, nunc de omni sensu summatim disputemus. Sensus quidem,
 iam vt dixi, tum euenit, cum & mouetur aliquid ac patitur &
 quodam modo accipit. Quædam enim videtur esse immutatio. Nō-
 nulli autem in ea opinione sunt, vt similem rem à sui simili pati
 dicant, quod quemadmodum fieri possit, aut non possit, aliis locis
 dictū est, in quibus de toto genere faciendi & patiendi disputaui-
 mus. Cur autē sensuum ipsorum non sit sensus, questio est, & quam
 ob causam sine iis quæ extrinsecus occurrunt & obiiciuntur, non
 faciant sensum, cum insit ignis & terra, aliāque elementa, quo-
 rum per se sensus est, aut per ea quæ in illa conueniunt. Illud
 quidem perspicuum est, id quod vim habet ad sensum efficiendum,

Cap. 5.

non esse re ipsa, sed vim huius rei in se solum habere. Itaque non sentit, quemadmodum res quæ incendi potest, non incenditur ipsa per se sine re quæ incendere vreréque possit. Se enim ipsa vreret, nec ignem re ipsa necesse esset adhiberi. Quoniam autem sentire duobus modis dicitur (nam & id quod vim audiendi videndiq; habet, audire ac videre dicimus, etiam si fortè dormiat, & id quod hæc ipsa officia ac munera exequitur) duobus etiam modis sensus dicatur necesse est, quorum vnus vis & facultas erit, alter actio quædam. Eodémque modo sensu percipere, vim habendo, & fungendo munere. Ac primùm quidem illud dicendum est iis verbis quasi iisdem nos vti pati, sentire, & munus exequi. Nã & motus actus quidam est, etsi inchoatus, quemadmodum aliis libris diximus, & omnia patiuntur ac mouentur ab eo quod vim efficiendi habeat, sitque in rerum natura. Itaque verè dici potest, & à re simili, quanque rem pati, & à dissimili, quemadmodum diximus. patitur enim cùm est dissimilis, cùm autem passa est, similis. Deinde quàm variè sumantur posse esse & re ipsa esse, distinguendum est, nunc enim pingui Minerva de iis disputamus. Est enim aliquid ita sciens, vt hominem scientem dicimus, ex eo quod homo in iis sit, quæ scientiæ capacia sunt. Est etiam cùm dicimus scientem eum in quo grammatica insit. Vterque horum non eodém modo facultate præditus est, sed vnus, quod genus tale est ac materia: alter, eò quod si velit contemplari potest, nisi quid extra impedimentum afferat. Alius verò iam rem considerat, vsumque scientiæ & cognitionis, exempli causa, A, iam habet. Ac primi quidem illi duo, vim habent scientiæ, ita tamen, vt vnus disciplina commutatus & affectus ex contrariòque habitu sæpe mutatus sit: alter ex eo quod cùm sensu vel grammatica sit præditus, nec agat, ad agendum se confert longè diuerso à superiori modo. Pati etiam ne vno quidem modo dicitur, sed vnum genus est patiendi, cùm aliquis interitus à contrario oritur, alterum cùm salus potius & conseruatio eius quod vim habet vt sit, ab eo procuratur, quod & iam est in rerum natura, & ita simile est, vt vis agendi ad actionem similitudine accedit. Quod enim scientia præditum est, id ad contemplandi vsum conuertitur, id quod aut immutari non est (aliquid enim rei accedit, non decedit, & fit in actum & perfectionem

etionem mutatio) aut certè aliud est commutationis genus. Itaque non rectè sentiunt ij, qui id quod sapit, cum sapit & sentit, commutari confirmant, quemadmodum nec architectum cum ædificat. Quod igitur ad rem & exitum id cuius vis tantum inerat, intelligendo & sapiendo perducit, non doctrinæ, sed alio nomine appellari debet. Quod autem ex eo cuius vis est tantum, discendo mutatur, scientiamque percipit, ab eo quod re ipsa est, munusque habet docendi, id vel non debet dici pati, quæadmodum dictum est: vel duo sunt genera commutationis, quorum vnum sit in priuâtes affectiones, alterum in habitum naturamque mutatio. Eius autem quod sensus est particeps, mutatio ab eo quod procreat prima proficiscitur. quod cum procreatum est, iam scientiæ instar sensum habet. Atque etiam sensum re ipsa adhibere, eodem modo dicitur, quo contemplari: sed interest, quod ea quæ sensum mouent, vt quæ sub aspectum & auditum, cæterosque sensus cadunt, extrinsecus adhibentur. idque propterea fit, quod rerum singularum est sensus, qui suo munere fungitur, scientia autem rerum vniuersarum, quæ quodammodo in ipso animo sitæ sunt. Itaque licet nobis cum volumus mente aliquid agitare & cogitare, sensu autem comprehendere non licet. Sit enim oportet aliquid quod sensum moueat. Quod etiam fit in artibus & scientiis iis quæ in rebus sensum mouentibus versantur, atque ob eam causam, quod ea quæ sub sensum cadunt, res sunt singulæ & externæ. Sed de his rursus differendi alius locus erit. Nunc hoc tantum explicatum sit, cum non simpliciter vnoque modo id quod vim tantum vt sit habet, dicatur, aliudque sit eiusmodi, vt si puerum in bello præesse posse dicamus: aliud vt si eum imperatorem posse esse dicamus, qui id ætatis sit, quæ in imperatore desideretur, eandem eius quod vim sentiendi habeat, esse rationem. Sed quoniam eorum distinctio nomine caret, expositumque est inter ea interesse, & quemadmodum intersit, certè patiendi verbo, & immutandi pro propriis nominibus vtamur necesse est. Quod autem sensu comprehendere potest, tale esse potest, quale iam re ipsa est, id quod sub sensum cadit, quemadmodum diximus. patitur ergo quoad non simile est, sed perpeñionis exitus similitudinẽ affert, vt sit quasi idem. Sed primùm de iis quæ sensibus subiiciuntur, pro cuiusq; sensus modo & ordine dicendũ est.

Cap. 6.

C. i.

Tria autem sunt genera eorum, quæ sub sensum cadunt, quorū duo per se sensum mouere dicimus, per aliud tertium. Duorum autē illorum vnum est vniuscuiusque sensus proprium, alterum commune omnium. proprium verò voco, id, quod aliū sensum non potest mouere, & in quo error versari non potest, vt aspectui color subest, auditui sonus, & sapor gustatui. Tactus autem plures habet dissimilitudines, sed vnusquisque de his iudicat, nec in eo fallitur, quòd colorem iudicet, aut sonū esse, verūm in eo quòd quid sit colore tintum, aut vbi, aut quid sonet, vel vbi. Atque hæc quidem omnia cuiusque propria dicuntur. Communia autem vt motus, vt status, vt numerus, figura, magnitudo. Non enim hæc cuiusquam propria sunt, sed omnium communia. Nam & tactu motus percipitur, & aspectu. Atque hæc quidem sensum per se mouent. Per aliud autē & impropriè mouere dicitur, vt si Diaris filius albus sit: impropriè enim ac per aliud hunc sensu comprehendit, quod albo cuius erat sensus, accidit illud. Itaque nihil patitur, qua ex parte est à re quæ sensibus obiicitur. Eorum autem quæ per se sensum mouent, quæ sunt propria, verè ac propriè sensum mouent, eaque sunt in quibus vniuscuiusque sensus natura posita est. Cuius igitur aspectus est, id aspectabile est: & aspectabile est color, & quod oratione quidem exprimi potest, sed vacat nomine, quod quidem in sermonis progressu omnibus perspicuum erit maximè. Nam quod spectabile dicimus, color est: color autem est in eo quod per se ac vi sua oculos mouet: per se autem dixi, non quasi id sit in ratione ipsius, sed ex eo quod in se causam habet, cur sit aspectabile. Omnis autem color vim habet id mouendi, quod re ipsa perlucidum est, eaque illius natura est. Itaque sine lumine cadere sub aspectum nullo modo potest, sed singuli colores omnino ac planè lumen requirunt, vt cernantur. Ex quo intelligitur, primū de lumine quid sit esse differendum. Est igitur aliquid perlucidum: perlucidum autem id appello, quod sensum oculorum illud quidem mouet, non tamen per se ac vi sua eum mouet, sed vi alieni coloris: quo in genere est aër, aqua, multaque corpora ex iis quæ solida dicuntur. Neque enim aqua & aër eo ipso quòd aqua & aër sunt, perlucida sunt, sed quòd in vtroque eorum natura eadem inest, quæ in æternis naturis corporibusque

ribusque celestibus. Lumen autem est actus & perfectio rei per-
 lucida, qua ex parte perlucida est. nam perlucida ex vi modò &
 facultate sunt, in quibus modò ipsum lumen, modò tenebræ ines-
 se conspiciuntur. Lumen autem quasi color est naturæ translucidae:
 cum eam ignis re ipsa talem fecit, aut aliquid eiusdem generis, id
 quod naturis celestibus contingit, in quibus aliquid vnum atque
 idem inest. Ac quid sit translucidum, quid lumen, ita diximus, vt
 nec ignis huius natura esse intelligatur, nec omnino corpus, nec vl-
 lius corporis fluxio (sic enim quoddam etiã corpus essent) sed ignis
 aut alicuius corporis eiusdẽ generis in re perlucida præsentia. Ne-
 que enim duo corpora simul in eodem esse possunt. Lumen autẽ &
 tenebræ sic inter se affecta sunt, vt contraria esse videãtur. Ac te-
 nebræ, huiusmodi habitus in natura translucida priuatio est. Ex
 quo illud etiam perspici licet, lumen huius rei talis præsentia esse,
 nec rectè Empedoclẽ dixisse, aut si quis alius ita tradidit, lumẽ esse
 quod & feratur, & in medio terræ, atque cæli suspensum hæreat,
 etiam si hoc nos lateat, quod & rationum veritati repugnat, & iis
 quæ animaduertimus. Vt enim paruo interuallò interiecto id nos
 lateat, certè ab ortu ad occasum postulare, vt id nos fugiat, magnũ
 est. Color autem in naturam coloris expertem cadere potest, &
 sonus in rem sono vacantem. Coloris porrò expertis est natura perlu-
 cida, & ea quæ aut prorsus cerni non potest, aut vix potest: quo
 in genere id videtur, cui tenebræ offusæ sunt. Natura quidem per-
 lucida huiusmodi est, non cum re ipsa perlucida est, sed cum eius
 vim habet. Eadem enim natura aliàs tenebræ, aliàs lumen est. Ne-
 que verò in luce sunt aspectabilia omnia, quæ sub conspectum ca-
 dunt, sed suus cuiusque rei tantum color. Sunt enim quædam eius-
 modi, quæ cum in lumine non cernantur, in tenebris tantum sensum
 faciunt, veluti ea quæ ignita apparent, & splendida. Vacant autẽ
 nomine hæc omnia, vt fungus, cornu, capita & squamæ piscium,
 oculique. nec vllius horum proprius color cernitur. Et causa quidẽ
 quæ sit, cur hæc videantur, non est huius loci exponere. Nunc autẽ
 hoc tantum perspicuum est, colorem id esse quod in lumine cerna-
 tur. Itaque sine lumine non videtur, propterea quòd hæc coloris na-
 tura est, id quod vim habet mouendi rem quæ re ipsa perlucida est.
 Natura autem quæ re ipsa perlucidum aliquid reddit, lumen est.

C. ij.

Idq; ex eo intelligitur, quòd si quis apponat aspectui quippiã, quod colorem habeat, nõ videbitur. Sed color naturã perlucidã, vt aëra, mouet, à qua cùm continuatur, sensus sedes mouetur. Neque enim præclare hoc Democritus censuit, si inanis esset, & vacaret corporibus locus inter nos, & cælum interiectus, acriter cerni posse etiam formicam, quæ esset in cælo: hoc enim fieri non potest. aspectus enim tum denique efficitur, cùm oculos res quæpiam mouet, atque impellit: quod cùm ab ipso colore qui cernitur fieri non possit, relinquitur, vt ab eo spacio quod interiectum est. Ex quo perspicuum est, oportere aliquid in medio esse locatum, quod si inane sit, non dico acriter, sed nullo modo quicquam cerni possit. Causam quidem cur necesse sit colorem in lumine videri, diximus. Ignis autem in vtroque, & in tenebris, & in lumine cernitur, atque id necessario, propterea quòd natura quæ perlucida est, ab igne perlucida redditur. Eadẽque ratio est, & soni, & odoris. Neuter enim eorum cùm eam partem in qua sensus habitat, attingit, sensum facit, sed ab odore & sono id quod interiectum est, impellitur, tum deinde ab hoc vtraque pars in qua sensus inest. Quòd si quis eidem parti rem quæ resonat, aut odorem efflat, apponat, nullum sensum faciet. In tactu etiam atque gustatu idem contingit, sed non apparet: cuius causa quæ sit, post intelligetur. Quod autem interiectum esse debet, in sono quidem aër est, in odore vero vacat nomine. Communis enim quædam est, & in aëre, & in aqua affectio, vt res perlucida, coloris, sic odoris alia quædam, quæ quidem in vtroque horum inest. Nam cùm aquatiles etiam bestias constat odoris sensu affici, tamen homo eaque animantia quæ gradiuntur & respirant, sensum odoris habere, nisi respirando, non possunt, cuius rei causa postea etiam explicabitur. Nunc autem primùm de sono, & auditu disseramus. Est autem duplex sonus, quorum vnus reipsa est, alter non est reipsa, sed ex eo intelligitur quod esse possit. Sunt enim quæ resonare negamus, vt spongiam, vt lanam: sunt quæ sonare dicimus, vt æs & omnia quæ solida, & leuia sunt quòd resonare possunt. Idque est inter se atque auditum, reipsa sonum elicere. Sonus autem reipsa tum elicitur semper, cùm alicuius ex alio atque in alio ictus elicitur. Ictus enim ac conflictus est qui sonum facit. Itaque fieri non potest, vt

ex

Cap. 8.

ex vna re sonus eliciatur. Aliud est enim id quod percutit, aliud id quod percutitur. Quocirca id quod resonat, aliam rem percutiendo sonat, nec ictus fit sine motu. Nec verò quarumvis rerum pulsus est sonus. Neque enim iam, vt dixi, vlllo modo sonant lanæ, siue percutiant, siue percutiantur, sed æs & omnia quæ læuia & caua sunt, quorum æs resonat, propterea quòd læue est. ea autē quæ concavas habent altitudines, relatione ipsa post primum ictum cōplures ictus fiunt, quòd aër qui motus erat exire non possit. Præterea in aëre & in aqua, & si minus, exauditur. Neque verò in sono aër & aqua omnia possunt, sed confligere solida corpora inter se & cum aëre oportet, quod tum fit denique, cūm aër pulsus remanet, nec diffunditur, aut dissipatur. Itaque si vehemens sit & repentinus ictus, sonus elicitur. Debet enim percutientis motus præuenire aëris dissipationem, vt si quis arenæ cumulum qui in præceps ruat, impellat. Relatio autem soni quæ Echo dicitur tum fit, cūm ab aëre qui idem vnusque manet, per vas quod extremis partibus dissipari sonum prohibeat, rursus aër quasi pila repellitur. Semper autem sonus refertur, & si obscure: quandoquidem idē in sono contingit, quod in lumine quod semper refertur. neque enim omnem ad partem perueniret, sed tenebræ offunderentur extra eum locum cui sol colluceret. Nec verò ita refertur, vt ab aqua, aut ære, aut ab aliquo alio læui corpore, ita vt vmbra efficiat, qua sanè terminare, ac definire lumen solemus. Rectè autem id quod inane est, in auditu dominari dicitur. Videtur enim inanis esse aër, qui cūm pulsu agitated est, vnus atque continuatus facit vt audiamus: sed quia fragilis est, non redditur sonus, nisi læue sit id quod percutitur. Tum enim vnus efficitur, atque cōiungitur propter rei planiciem & æquabilitatē. Vna enim rei læuis est planicies. Ac illud quidem vim resonandi habet, quod aëra coniunctum atque continuatum vsque ad auditum impellere potest. Auditus autem est insitus quidam aër à natura, qui quoniam ad aëra pertinet, simulatque id quod extra patet, pellitur, pellitur id etiam quod intus est. Itaque non ex omni parte audit animal, nec in omnem partem se aër insinuat, quandoquidem non ex omni parte aëra habet, eam scilicet partem quæ moueri debet, estque animata, non secus atque pupilla est humor quidam. Atque aër

quidem soni expers est, propterea quòd facile dissipari potest, cùm autem dissipari non potest, eius agitatio est sonus. Idemque in auribus intus conditus est, vt si immobilis, eoque acriter omnia impulsuum genera sentiamus. Ob eamque causam in aqua audimus, quòd ad ipsum à natura intus reconditum aëra non introëat, nec ad aures, propterea quòd tortuosum flexuosumque iter habent. Quòd si quando fiat, non exaudimus: nec si membrana cerebri egrotet, quæ admodum non videmus cùm membrana ea quæ aciem obducit, egra est. Vtrum autem exaudiat quispiam, necne, auris quæ semper, vt cornu tinnit, declarat. Sempiterno enim quodam, & suo pulsu aër, is qui inest in auribus agitatur. Sed tamen sonus est alienus nõ proprius, ob eamque causam nonnulli asseuerant auditum fieri per inane quod sonet, quia per id audiamus, quod definitum certumque aëra habeat. Vtrum autem resonet id quod pulsatur, an id quod pulsatur, an etiam vtrumque, sed alio atque alio modo, quæstio est. Est enim sonus motus eius quod moueri potest, quemadmodum ea quæ referuntur & resiliunt à leuibus corporibus, cùm quis ea pulsatur. Non omnia quidem iam vt dixi, quæ pulsantur, & quæ pulsatum afferunt, resonant: vt si qua acus acum percutiat, sed id quod pulsu agitatur, æquabile esse debet, vt aër confertim referatur & concutiatur. Sonorum autem differentiæ non nisi ex eo qui re ipsa est sono intelliguntur. Vt enim sine lumine colores minimè cernuntur, sic nec sublato sono acutus & grauis intelligi potest. Hæc autem translatione dicuntur, ex iis rebus, quæ sub tactum cadunt. Acutus enim sensum paruo tempore multum afficit. Grauis parum longo tempore. Nec verò acutus est qui velox, nec grauis, qui tardus: sed illius fit, propter celeritatem huiusmodi impulsus, huius verò propter tarditatem. Videnturque acutum & obtusum id quod in tactu versatur, imitari. Quod enim acutum est, quasi pungit, quod autem retusum est, quasi pellit: idque fit propterea quòd illud citò, hoc tardè mouet. Ex quo efficitur, vt illud velox sit, hoc tardum. Ac de sono hæctenus. Vox autem sonus est quidam nature animata. Earum enim quæ sine animo sunt, nulla vocalis est, sed quadam similitudine vocem fundere dicuntur, vt tibia, vt fides, cæteraque inanima quæ intentionem habent, cantum, & sermonem, vt etiam vox eis tributa videatur. Multis verò animantibus non est data

vox,

vox, quo in genere ea sunt maxime, quæ sanguinem non habent, & eorum quæ habent, ut pisces, nec iniuria, siquidem sonus est aëris impulsus. Qui autem vocem mittere dicuntur, ut pisces qui in Acheloo amne sunt, branchiis aut aliquo eiusdem generis resonant. Vox autem est animantis sonus, qui non quavis parte referatur, sed quoniam omnia quæ resonant, id tum faciunt, cum & aliquid percutit & aliquid percutitur, idque in alio quodam, quod aër est, consentaneum est, ea vocem sola fundere, quæ aëra accipiant. Ut enim linguae usus duorum munerum causa datus est, gustatus atque sermonis. quorum gustatus necessitatis, ob eamque causam in pluribus reperitur: sermo autem ornatus causa comparatus est. Ita spiritu utitur ad duo natura, & ad calorem insitum, quod est necessitatis, (causa autem alio loco exponetur) & ad vocem, in quo decorum potius quam necessitatem respexit. Respirationis autem instrumentum est guttur, quæ quidem pars pulmonis causa est data, propterea quod animantes gradientes caloris copia quam in hac parte habent, cæteras superant. Respiratione etiam eget locus primus qui cor continet. Itaque necesse est cum inspiratur, aëra intrare. Quocirca vox est, pulsus respirati aëris qui ab ea anima, quæ in his partibus inest, ad arteriam efficitur. Neque enim omnis animantium sonus est vox, quemadmodum diximus (lingua enim resonare potest, qualis est sonus tussientium) sed & animatum esse debet id quod pulsat, & cum quadam visione. Vox enim est sonus quidam alicuius rei interpretis. neque verò respirati aëris ictus est eodem modo quo tussis, sed cum aëris qui in arteria est, fit cum ipsa arteria conflictus ab illa parte effectus. Quod ex eo sciri licet, quia fieri non potest, ut vocem mittat is qui ducit, aut edit spiritum: sed is modò qui retinet, etenim eum retinendo mouet. Ex quo etiam perspicuum est, cur vox non sit data piscibus. Neque enim guttur habent, qua quidem parte carent, propterea quod non ducunt spiritum, nec respirant. Qui autem eos vocales esse dicunt, vehementer errant: cur autem, alio loco dicendum. De odore autem, eaque re quæ odoratum mouet differere difficilius est, quam de superioribus. Neque enim perinde perspicuum est, quid sit odor, ut quid sonus, quid lumen, quid color, idque eò fit, quod non inest in nobis acer hic sensus, sed eo à multis animantibus vincimur.

Remisse enim homo olfacit, nec quicquam eorum quæ odorem efflant, percipit sine dolore aut voluptate, quòd non sit in eo subtilis hic sensus. Quo etiam modo consentaneum est, animantia ea quæ duris sunt oculis, colores sensu comprehendere, nec colorum, nisi ex terrore, & metus vacuitate internoscere posse varietates. Sic etiam odores hominum genus distinguit. Videtur enim hic sensus quandam habere rationem ad gustatum: & similia sunt genera saporum, & odorum genera. Sed gustatus in nobis est acrior, propterea quòd ipse est tactus quidam, qui sit in homine acerrimus. Nam cum cæteris sensibus à bestiis longè multumque superemur, tamen tactus iudicium in nobis quàm in plerisque aliis acrius est. Itaque prudentia belluis homo antecellit: hinc in hominum genere ex hoc sensu, excellenti ingenio atque tardo sunt præditi, ex alio non sunt. Quorum enim prædura caro est, ij tardo ingenio sunt, quorum autem mollis est, ingeniosi. Vt autem sapor alius dulcis est, alius amarus, sic odores. Sed eorum partim habent odorem & saporem eiusdem generis, partim contrà, vt suauem dulcèmq; odorem, & dulcem etiam saporem. eodèmq; modo odor est acer, austerus, acidus, pinguis. Sed quoniam, vt antè dixi, non perinde noti sunt odores, vt sapes, ab his rerum similitudine nomina duxerunt. Dulcis enim à croco & melle ductus est, acer à thymo cæterisque generis eiusdem. Quod de reliquis iudicandum est eodem modo. Iam verò quemadmodum auditus, singulique sensus, ille & in re versatur quæ auditum mouet, & in ea quæ non mouet, alius & in eo quod sub oculos cadit, & in eo quod aciem oculorum fugit: ita odoratus & in eo quod odorem efflat, & in eo quod non efflat, cernitur. Inodorius autem, partim ex eo dicitur, quod nullo modo vllum odorem afferre possit, partim quòd exigui atque tetri odoris sit. Eodèmq; modo sapidum & insipidum dicitur. Odoratus etiam medio quodã intervallo, vt aëris & aquæ, existit. Etenim aquatiles bestie odorem sentiunt, itèmq; eæ quæ sanguinem habent, & quæ nõ habent: quemadmodum etiam volucres, quarum nonnullæ procul ad pastum odore illectæ commeant. Itaque quæstio est, num bestie eodem modo omnes olfaciant: homo verò respirando, ita tamen vt si non ducat spiritum, sed edat, aut retineat, non sentiat odorem, nec procul

procul remotus, nec si propè adsit, nec si res quidem odorata intra
 nares apponatur. Ac illud quidem, nullum sensum moueri ab eo
 quod sensibus apponatur, commune est animantium omnium: non
 sentire autem odorem, nisi respirando hominũ proprium est, id quod
 experientia notum est. Quapropter bestiolæ quæ sanguine carent,
 quia non ducunt spiritum, aliquem alium sensum habeant, præter
 eos quos enumerauimus. Sed fieri nõ potest, si quidem odorem sen-
 tiunt. Sensus enim rei quæ odorem habet, eúmque vel bonum vel
 malum, odoratus dicitur. Præterea illas ab iis rebus quæ tætri acris-
 que odoris sunt, cuius generis sunt bitumen & sulphur, aliæque
 uehementia extingui, non minus quàm homines, cernimus. Ex
 quo fit, vt odorem, etsi non respirantes, sentiant. Videturque huius
 sensus instrumentum in hominibus, à bestiarum instrumento eo
 modo differre, quo oculi, ab iis quæ duros & corneolos habent. O-
 culi enim molles, palpebris quasi inuolucro sepiuntur, quæ nisi ape-
 riantur, non cernunt. Eis autem animantibus, quæ oculos duros &
 corneolos habent, nihil tale datum est, ob eámque causam statim
 cernunt ea omnia, quæ in lumine obiiciuntur. Eodem igitur modo
 sensus odoratus instrumentum, aliis nulla re obductum instar ocu-
 li, datum est: iis autem quæ spiritum ducunt, quoddam operculum
 largita est natura, quod cum respirant, aperitur, uenis itineribús-
 que amplificatis. Ob eámque causam ea animantia quæ spiritum
 ducunt, in aqua non olfaciunt. Ea enim respirando, odorem perci-
 piant necesse est, quod in aqua facere nullo modo possunt. Odor au-
 tem aridæ rei est. vt sapor humidæ, instrumentum autem odoratus
 est, quod tale reddi potest quale illud est. Quod verò sub gusta- Cap. IO.
 tum cadit, quiddam est eorum quæ tactui subiiciuntur, eoque fit
 vt non cadat sub sensum per alienum corpus quod interiectum
 fit: neque enim tactus. Atque etiam res ea in qua sapor inest, in
 liquore qui materie locum tenet, degustatur: quod quiddam est
 propositum subiectumque tactui. Itaque in aqua etiam sensum ha-
 bemus inserta ingestæque re, quæ iucundum saporem afferat. Ne-
 que eius nobis sensus esset, per id quod interiectum est, sed quia hu-
 mori, vt potioni, admixta esset. Color autem non ita ex eo quod mi-
 sceatur, aut fluxionibus cernitur. Quod igitur hic medio respon-
 deat nihil est: vt autem color est quod sub conspectum cadit, ita

sapor id est quod gustatur. Sed nihil saporis sensum facit sine humore, omniaque eius generis vel humida sunt re ipsa vel esse possunt, ut ea quæ sale condita sunt, quæ eadem facile liquari possunt, aptamque vim habent ad gignendum in lingua liquorem. Ut autem aspectus est & rei quæ oculos mouet, & eius quæ non mouet. (Tenebræ enim eos non mouent, etsi earum iudicium sit in aspectu) & præterea rei supra modum splendide, (hæc enim aciem oculorum fugit, etsi alio modo atque tenebræ) sic aurium iudicium & ad sonos & ad silentium pertinet, quorum illi audiuntur, hoc non auditur, itémque ad vehementes sonos, quemadmodum res splendida sub aspectum cadit. Ut enim parui soni non possunt audiri quodam modo, sic nec magni nec vehementes. Quæ autem aciem oculorum fugiunt, ἀόρατα vocantur, partim eiusmodi sunt, ut planè fugere dicantur, quomodo etiam in aliis rebus id quod fieri non potest, partim ita ut cum natura sua cadere sub aspectum possint, non cadant tamen, aut vix & ægrè cernantur, quomodo etiam ἀποῦν & ἀπίγνωον, id est, quod pedibus caret, & quod ignem non sensit, dicitur. Similiter gustatus etiam, & in eo quod gustatur cernitur, & in eo quod non gustatur: quale est, id quod vel paruum, vel malum saporem habet, vel gustatum labefactat. Fons autem & principium horum omnium ab iis ducitur, quæ ad potandum apta sunt, & quæ non sunt: præsertim cum utrumque horum degustatio sit quedam: ita tamen ut hæc insalubris sit, gustatumque labefaciat, illa salubris sit, & ad naturam accommodata. Sed quod ad potandum aptum est, & tactus & gustatus commune est. Quoniam autem id quod humidum est, sub gustatum cadit, necesse est eius instrumentum sensus, nec re ipsa humidum esse, nec eiusmodi, qui humefieri nequeat. Afficitur enim quodam modo gustatus ab eo quod gustatur, quatenus sub gustatum cadit. Humefiat ergo oportet, saluum & incolume manens id quod humefieri potest. Instrumentum autem gustandi non humidum esse, hinc intelligitur, quod lingua ipsa si arida sit, aut admodum humida, saporem non sentiat: quippe quæ tactu suo primi liquoris periculum facere videatur. Ut cum quis prægustata re acris saporis, aliam degustat, & quemadmodum ægris omnia amara videntur, propterea quod in eorum lingua

magna

magna eius humoris copia abundet. Saporum autem genera, colores ita imitantur, ut simplices contrarij sint dulcis & amarus, quos sequantur, illum quidem pinguis & crassus, hunc salsus: quibus interiecti sunt, acer, austerus, acerbus & acidus. Hæ enim ferè sunt saporum varietates. Ita fit, ut id aptum sit ad gustandum, in quo sit vis talis: id autem gustatum moueat, quod re ipsa eius sit efficiens. Eorum autem quæ tactum mouent, & tactus, Cap. II. eadem est ratio. Si enim tactus non est sensus vnus, sed plures, ea etiam quæ tactum mouent, plura sint necesse est. Quanquam pluresne sint, an vnus, quæstio est, & quod sit instrumentum sensus quo ea quæ tactum mouent, iudicentur: Vtrum caro & in aliis aliquid quod eius vim obtineat, necne, sitque caro medium, & primus sensus aliud quiddam interius. Nam cum sensus omnis vnus repugnantia esse videatur: ut aspectus alborum & nigrorum, auditus acuti & grauis soni, gustatus dulcis & amari saporis: tamen in sensu tangendi multæ sunt contrariorum repugnantia, calida frigida, arida humida, dura mollia, & si qua sunt eiusdem generis. Sed ad hanc quæstionem explicatio adhiberi potest, alios etiam sensus in multis repugnantiis versari, ut in voce, non solum est acutus sonus & grauis, sed etiam magnitudo & paruitas, leuitas & asperitas vocis, aliæque generis eiusdem. Quinetiam coloris sunt hæ tales varietates. Sed tamen quidnam sit subiectum, ut auditui sonus, sic tactui, perspicuum non est. Vtrum autem intus sit instrumentum sensus necne sit, sed caro statim hoc ipsum sit, pro argumento sumi non debet, quod simul atque eam tractat & attingit quispiam, sensu afficiatur, præsertim cum si quis ei apponat subtilem membranam, ut primum tetigerit, sensu eam sit affecturus. Atqui non est id quidem dubium, quin in tali re non sit sensus. Quæ si cognata esset & insita, profectò facilius etiam ac celerius ad sensum perueniet. Itaque hæc ipsa pars corporis eam vim habere videtur, quam aër nobis circumfus, si eum nobis coniunxisset & inseruisset natura. Videremur enim vno aliquo, & sonum sensu percipere, & colorem, & odorem: vnusque nobis sensus aspectus, auditus odoratusque videretur. Nunc verò quoniam seiunctum est id à quo motus oriuntur, perspicuum est diuersos esse sensus, quos commemorauimus.

Quanquam hoc in tactu nunc incertum est. Cum enim ex aëre vel aqua animatum corpus, quoniam aliquid solidum esse debet, constare non possit, profectò ex terra atque ex his concretum sit necesse est, qualis est caro, & quod eam imitatur. Ita necesse est etiam corpus quoddam nobis insitum, & copulatū medium esse eius quod vim tangendi habeat, quo sensus qui plures sunt, oriantur: plures autem esse, linguæ tactus indicat, quæ eadem ex parte & omnium rerum, quæ sub tactum cadunt, & saporis sensu afficitur. Ac si alia caro sapore afficeretur, ideo & vnus sensus gustatus, & tactus esse videretur. Nūc autem duo sunt, propterea quòd nō retro commeet. Quæret autem quispiam, si omne corpus profundum altitudinēque habet, quod est tertium genus magnitudinis. Quibus autem corporibus duobus aliquod corpus interiectum est, ea inter se aliud ab alio tangi non possunt: & quod humidum est sine corpore constare non potest, nec quod humectum, sed vel aquā esse oportet, vel certè aquam habere. Ea porrò quæ se ipsa in aqua contingunt, cum non sint aridæ extremitates, aquam interiectam necesse est habere, cuius sint plenæ extremitates: profectò si ita est, aliud ab aliquo in aqua contingi non potest. Eadēque aëris est ratio. Eandem enim rationem habet aër ad ea quæ in aëre sunt, quam aqua ad ea quæ in aqua sunt, sed magis nos latet, (quemadmodum ea etiam animantia, quæ sunt in aqua) an humida res rem humidam contingat. Vtrum igitur omnium est sensus eodem modo, an aliorum aliter, sicuti nunc videtur? Nam gustatus & tactus tangendo fiunt, ceteri eminus. Atqui non ita est, sed dura & mollia per alia corpora sentimus, quemadmodum res quæ sub auditum, aspectum, & odoratum cadunt. Attamen hæc longè, illa propè percipimus, itaque hoc nos latet. quandoquidem medio quodam adhibito omnium munere fungimur, & si in his non videtur. Quòd si, quemadmodum antè dictum est, per membranam ea omnia quæ tactum mouent, sensu comprehenderemus, ignari eius rei quæ prohiberet & intercederet, certè eodem modo quo in aëre nunc & aqua, affecti essemus. Ea enim contingere videmur, nec aliquid nobis interiectū videtur. Sed hoc interest inter ea quæ tactum, & ea quæ oculos, aurēsque mouent, quòd hæc sensu percipimus, cum aliquid in nos agit medium: res verò quæ sub tactum cadunt,

cadunt,

cadunt, non à medio, sed vnà cum medio moti sentimus. Cui simile in eo, qui per scutum ictus est, animaduerti licet. Neque enim scutum pulsatum percussit, sed ita accidit, vt ambo percuterentur. Omninoque videtur caro & lingua eandem habere rationem ad sentiendi instrumentum, quam aer & aqua ad aspectum, auditum, odoratumque habent. Quòd si sentiendi instrumentum contingatur, neque illic, neque hìc sensus afficietur: velut si quis aliquid album in extremis oculis ponat. ex quo etiam perspicuum est, eam partem in qua situs sit, tangendi sensus esse interiorem, in qua idem fiat quod in cæteris. si quid enim ponatur super eam partem, in qua est sensus tangendi, nihil percipiet: sin carni apponatur, percipiet. Ita fit, vt caro medium eius sit, quod tactum mouere potest. Ea autem quæ sub tactum cadunt, corporis sunt, qua ex parte corpus est, differentia & distinctiones. Differentias autem appello eas, quæ elementa distinguunt, calidum, frigidum, aridum, humidum de quibus antea vbi egimus de elementis, diximus. Eorum verò sensus sedes & locus in quo primum est tactus, pars est quæ talis esse potest, qualia re ipsa sunt, ea quæ tactum mouent. Sensu enim percipere est aliquo modo affici & pati. Itaque quod facit, id quale est re ipsa, tale illud, quod tale esse potest, facit. Quocirca rem æquè calidam aut frigidam, duram, vel mollem sensu non percipimus, sed eas quæ illis qualitatibus præstant, quòd sensus sit quasi quiddam medium repugnantia, quæ in rebus iis quæ sensum mouere possunt, reperitur, ob eamque causam, ea quæ sub sensum cadunt, iudicet. Est enim in mediocritate vis iudicandi, præsertim cum si cū duobus extremis conferatur, alterutrius nomen obtineat. Et quemadmodum id quod album & nigrum quippiam sensu percepturum sit, neutrum eorum re ipsa esse debet, sed eiusmodi vt vtrumque esse possit, itemque in cæteris sensibus: sic etiam tactus, nec calidus, nec frigidus esse debet. Præterea vt aspectui quodam modo, & ea quæ oculos mouent, & ea quæ non mouent, subiiciuntur, itemque alij sensus in contrariis versantur: sic tactus, & rei est quæ sub tangendi sensum cadit, & eius quæ non cadit. Id autem sub tangendi sensum non cadit, & id quod planè exiguam habet differentiam, & rationem eorum quæ sub tactum cadunt, vt aer: & rerum sub tactum cadentium exuperantia, quo in genere ea sunt quæ vim ha-

Cap. 12. *bent ad interimendum. Ac de singulis quidem sensibus prima qua-*
dum ac rudi forma subiecta diximus. De toto autem sensuum
genere, hoc intelligendum est, sensum esse id quod vim habet acci-
piendi sine materia formas & species rerum sub sensum cadentiū:
ut cera annuli formā sine ferro, aut auro accipit, signūque au-
reum aut aeneum recipit, non qua ex parte æs, vel aurum est. Eo-
démque modo vnusquisque sensus ab eo quod colore, aut sapore,
aut sono præditum est, afficitur: quod non fit quatenus vnumquod-
que eorum est hæc, vel nulla substantia, sed quia tale, atque ex ra-
tione. Principium autem sentiendi est id in quo hæc talis vis repe-
ritur. Atque id quidem idem est, sed eius est natura, & ratio di-
uersa. Quod enim sensu percipit, est id quædā magnitudo, sed non
eo ipso, quo vim habet sentiendi: nec sensus magnitudo est, sed il-
lius vis & ratio. Ex quibus hoc etiam perspicuum est, cur ea quæ
mouēt sensum, si qualitatibus excellent, sensus instrumenta labe-
factent. Si enim sit in sede sensus vehemētior motio, ratio ipsa in
qua sensus cōsistit, dissoluitur, quæ admodum cōcentus, & contētio,
si chordæ vehemēter pulsantur. Illud etiā perspicuum est, quāobrem
ea quæ gignūtur è terra nō sentiant, quæ & partē quandam ani-
matam habent, & à rebus tactū mouentibus afficiuntur: nam &
frigescūt & calent. Hoc fit propterea quòd medio carent, eoque
principio quod species rerū sub sensum cadentiū recipit: quòdque
patiēdo materiam ipsam retineant. Quæri autem potest hoc loco
num aliquo modo afficiatur ab odore id quod olfacere non potest:
aut à calore id quod non potest cernere. Quid etiā de cæteris quæri
potest. Cū verò odor id sit, quod odoratum mouet, & si quid odo-
ris sensum afficit, id odor faciat: profectò nihil neque eorum quæ
olfacere nō possunt, ab odore affici potest: eadémque est ratio cate-
rorum: neque eorū quæ possunt, nisi quatenus quodque eorum vim
habet sentiendi. Quod hinc etiam perspicui potest, quòd nec lumen
& tenebræ, nec sonus, nec odor, vllō modo corpora afficiunt, sed ea
tantū in quibus insunt, vt spiritus cum tonitru ligna discerpit.
Quanquam res quæ sub tactum cadunt, atque sapes corpora affi-
ciunt. Aliter enim à quo tandem inanimatæ res paterentur, atque
immutarentur? An illa etiam afficiunt? an non omne corpus eam
vim habet, vt ab odore & sono patiatur, & ea quæ ab illis afficiū-
tur,

tur, nullo certo termino coërcentur, nec manent, velut aër, qui olet quasi aliquid acceperit? Quid est igitur odore affici, nisi aliquid accipere & quasi pati? an olfacere quidē est sensu percipere, aër autē affectus, citò eiusmodi efficitur, qui sensum moueat?

ARISTOTELIS DE ANIMO

LIBER TERTIVS.

Non esse autem sensus, nisi quinque (hos autem Cap. I. dico, aspectum, auditum, odoratum, gustatum & tactum) ex his intelligi potest. Si omnium quorum tactus sensus est, nunc etiam sensum habemus (omnes enim eius quod tactum mouet quatenus mouet, affectiones, tactu à nobis percipiuntur) necesse est, si quis sensus absit, partem etiam aliquā nobis abesse, in qua sensus sit sedes. Ac ea quidem quæ nos contingentes sensu percipimus, sensu tangendi quo præditi sumus, percipiuntur: quæ autem medio interiecto sensu percipimus, ac non ita, ut ea cōtingamus, simplicibus interuallis, ut aëre atque aqua, percipimus. Res autem ita habet, ut si vno adhibito medio, multa quæ sensui subiiciantur, quæque diuersi sint inter se generis sensu percipiantur, necesse sit eum qui instrumentum sensus societate nature cum illo medio coniunctum habeat, vim eam habere, ut vtrumque sentire possit: velut si ex aëre sit sensus, & aër tum soni sit, tum coloris. Si plura sint eiusdem, ut coloris, & aër, & aqua (vtrumque enim perlucidum est) is etiam qui alterum eorum tantum habeat, per vtrumque sentiet. Ex duobus autem quæ simplicia sunt, ex aëre & aqua, sensus solum constant: pupilla enim naturam aquæ, auditus, aëris, odoratus alterius horum imitatur. Ignis autem aut in nullo reperitur, aut communis est omnium. Nihil enim sine calore vim sentiendi habet. Terra verò aut nullius est, aut certe maximè tactui proprietate quadam admixta est. Ita relinquatur nullum esse sensus instrumentum quod aquæ & aëris expers sit. Hæc autem etiam nunc nonnullis animantibus suppetunt. Omnes igitur sensus in iis animantibus, quæ non sunt imperfecta.

nec debilia, reperiuntur. Constat enim talpam oculos sub cute habere. Ita si nulla est alia natura aut affectio, quæ non aliquam naturam, quæ hîc est, attingat, profectò nullus sensus abest. Nec verò fieri potest, ut proprius sit ullus sensus eorum quæ cõmunia sunt, quæ eadem vnoquoque sensu improprie, & per aliud percipiamus: velut motus, status, figuræ, magnitudinis, numeri, vnius. Hæc enim omnia motu sentimus: ut magnitudinem, motu. Ita figuram etiam, quippe cum figura quædam sit magnitudo: quod autem quiescit, ex motus priuatione: numerum verò coherentis nature priuatione: tum verò iis quæ propria sunt. Vnusquisque enim sensus vnius sensum habet. Ex quo perspicitur, fieri non posse, ut cuius horum suus quidam sensus tribuatur, ut motui. Sic enim fiet, ut nunc cum dulcis rei sensum aspectu habemus. Idque fit propterea quod vtriusque sensum habemus, quò cum cõcurrunt, ea agnoscimus. Aliter enim nullo modo, nisi aliena vi non sua aliquid sensu percipimus, veluti Cleonis filium, non quia Cleonis sit filius, sed quòd albus, cui Cleonis esse filium accidit. Atqui eorum quæ omnium sensuum communia sunt, communera iam sensum habemus, idque per se ac non per aliud. nullus igitur est sensus proprius eorum. Neque enim aliter ea sensu perciperemus, nisi id quod dictum est, ut nos Cleonis filium cernimus. Quæ autem sunt alterius propria, ea sensus alij improprie ac per aliud percipiunt, non hoc ipso quòd sunt illi ipsi singuli sensus, sed quia vnus sit, cum sensus simul in eodẽ versatur, ut bilem amaram esse ac rufam. Neque enim certè quidem diuersus sensus vtrumque vnum esse iudicat. Itaque fallitur, & si quid rufum sit, bilem esse existimat. Sed quærat hoc loco aliquis, quid ita plures sensus non vnus tantum nobis sit datus. Anne consequentia, & ea quæ communia sunt omnium nos fugiant, ut motus, magnitudo, & numerus? Præsertim cū si aspectus vnus esset, & idem in candore versaretur, magis hæc nos laterent, omniaque nobis candor esse viderentur, propterea quòd color & magnitudo simul in eandem rem cadunt. Nunc verò quoniam in alio etiã sensu communia insunt, planum fit, aliquid aliud vnumquodque eorum esse. Quoniam autem nos ipsos & cernere & audire percipiamus, certè vel aspectu nos cernere necesse est percipiamus, vel alio sensu, qui idem & in aspectu ipso, & in colore qui obiicitur, versetur.

versetur. Ita vel duo sensus eiusdem rei erunt, vel idem in se ipse versabitur. Iam verò si sensus alius in aspectu versetur, aut nullus erit in eo finis neque modus, aut certè idem erit suipsius sensus. Ita in primo hoc faciendū erat. Verùm illud nō caret dubitatione. Si enim aspectu & oculis percipere aliud nihil est nisi cernere, & color cernitur, aut id quod colore præditū est: profectò si quis cernet id ipsum quod cernit, colorem etiam res quæ primū cernit habebit. perspicuū ergo est, non vnum ac simplex esse oculis percipere. Etenim cū non cernimus, tum tenebras & lumen, quanquam non eodem modo, interno scimus. præterea id quod cernit, quodam etiam modo coloris est particeps, quippe cū sedes sensus rem quæ ipsum mouet, sine materia recipiat. Itaque rebus iis quæ sub sensum cadunt absentibus, & sensa, & visiones insunt in sensibus. Quanquam autem rei quæ sensum mouet, & sensus vnus est, & idem actus, veluti sonus qui re ipsa est, ab audiendi actu nō differt, eorum tamen eadem natura & ratio non est: præsertim cū fieri possit, vt is qui auditu sit præditus, nō audiat, & quod sonum habet, non semper resonet. Cū autem id quod audire potest, in eo ipso occupatur, & resonat id quod soni est particeps, tum denique simul, & auditus, & soni actus est, vt illud auditio, hoc sonitus dici posse videatur. Quòd si & motus & effectio, & passio in eo sunt quod fit, profectò sit necesse est, & sonus, & auditio re ipsa, in eo quod vim eorum recipere potest. Eorum enim quæ efficiendi & mouendi vim habent, vsus & functio in eo quod patitur & accipit, inest. Itaque non necesse est moueri id quod motum afferat. Eius igitur quod vim resonandi habet, functio, sonus dicitur. aut (si licet verbum fingere) sonatio: eius autem quod audiendi, auditus vel auditio. Duobus enim modis & auditus & sonus dicitur. Eadem est ratio & reliquorum sensuum, & eorum quæ sensibus subiiciuntur. Vt enim effectio & perpeßio in eo sunt quod patitur, non in eo quod facit: sic rerum quæ sensum mouent actio in eo est, quod vim sentiendi habet. Sed in quibusdam nomen habuerunt, vt sonitus, vt auditio, in aliis alterū vacat nomine. & oris enim, intuitū vocemus, sensus oculorum functio dicitur: coloris autem, nomen nō inuenit, vt degustatio functio est rei quæ apta est ad gustandū, saporis autem nomen non habet. Quoniam autem vnus actus est

D. i.

& rei quæ sensum mouet, & eius quæ sensu percipere potest, natura autē & ratio diuersa, necesse est, simul & interire & conseruari tum auditū qui ita dicatur, tum sonū, tum saporem, tum degustationem, aliāque eodem modo. Quæ autem ex vi & potestate dicuntur, non necesse est. idque non rectè tradiderunt ij qui ante nos de naturæ ratione differuerunt, nihil eorū quæ alba & nigra sint sine aspectu, nec saporem sine gustatu posse existere. Quadam enim ex parte rectè, quadam non rectè dixerunt. Cū enim duobus modis sensus & id quod sensibus percipitur, dicatur, & ex vi quæ in eis est, & ex usu atque actione de his quidē vera est, de aliis non est vera eorum sententia, illique vno modo & simpliciter de iis differebant, quæ non vno modo dicerentur. Quod si cōcentus quadam vox est, & vox atque auditus, sunt quasi vnum & non quasi vnum & idem, & concentus ratio est, auditus etiam ratio quadam sit necesse est. Ob eāque causam aures obtūdit atque labefactat id omne quod nimia quadam & acutie & grauitate soni præstat. Itēque in saporibus gustatum, in coloribus etiam aspectum, id quod nimio fulgore nimiāque opacitate præditum est, & odoratum nimis dulcis aut acer odor labefactat, quod sensus quadam ratio sit. Itaque iucunda & grata sunt, sincera & simplicia omnia, cū modus quidam ratioque adhibetur. Veluti quod acutum est aut dulce, aut salsum. Tum enim grata sunt. Quāquam ea quæ permixta confusāque sunt, maius habent cum concentu commercium, quā acuta & graua. Tactui autem propositum est id quod vim habet caloris aut frigoris, sensus verò, ipsa ratio & tēperatio est. Sed ea in quibus hæ affectiones maiores sunt, quā decet, vel offendunt sensus, vel labefactant. Ergo vnusquisque sensus & in subiecta ac proposita re quæ sensum mouet, versatur: & in sentiendi parte, quatenus sensus sedes est, inest, & propositæ sibi ad sentiendum rei varietates differentiāsque diiudicat. Veluti alba & nigra, aspectus: dulcia & amara, gustatus. Quod etiam fit in cæteris. Quoniam autem alba & dulcia singulāsque res quæ sensibus percipiuntur collatas inter se, interno scimus atque sensu percipimus, & differre inter se, & quid differant, hoc sensu faciamus necesse est. Sensus enim hæ mouentia sunt. Ex quo perspici licet, carnem vltimam non esse sentiendi sedem.

sedem. Necessè enim esset id quod iudicaret, tangendo iudicare. Nec fieri potest, vt id quod iudicat, diuersis dulcia ab albis differre iudicet: sed alicui vni horum vtrumque notum esse debet. illud enim perinde est ac si diceret, cum huius ego, tu illius sensum habes, constare illa esse inter se diuersa. Vnum igitur aliquid sit oportet quod aliud dulce, aliud album esse dicat. Cum ergo idem aliquid hoc dicat, profectò vt dicit, ita & animo & sensu percipit. Illud igitur perspicuum est, res esse diuersas à diuersis non posse iudicari. Quod etiam fieri non posse in diuerso tempore, hinc perspicui licet. Vt enim idem asserit, aliud bonum esse, aliud malum, sic quando vnum diuersum esse dicit, etiam alterum dicit, neque id quando per aliud & improprie, velut si nunc dico aliud esse, non tamen nunc aliud esse dico, sed ita, & nunc dicit, & nunc esse diuersum. Simul igitur. Ita & vnū quippiam est quod diuersa esse illa iudicat, idque in vno quodam ac minimè distincto tēpore facit. At verò fieri non potest vt contrariis motionibus idem simul agitetur, qua ex parte diuidi non potest, atque in tempore quod diuidi nequeat. Si quidem dulce est, sensum, vel mentem hoc modo mouet: quod autem amarum est, contrà, & id quod album est alio modo mouebit. Num igitur id quod iudicat simul & numero diuidi & tempore separari non possit, cogitatione autem & ratione possit? partim ergo vt diuiduum res distinctas percipit, partim vt indiuiduum, quippe cum ratione diuidi possit, loco verò, tempore numeroque non possit. An ne id quidem fieri potest? Etsi enim idem vim habeat, vt & diuidi possit & non possit, atque sit contraria, tamen re ipsa vtrumque esse non potest, sed cum id quod esse poterat in rem confertur, tantum diuidua res est, nec idem simul album & nigrū esse vllò modo potest: quare nec species eorū simul accipere, si eius generis est sensus & intelligentia. Verum perinde hīc res habet atque in pūcto quod partim vnū est, partim duo, qua etiā ratione diuiduū est. Quod ergo iudicat, vnū est atque simul, quatenus diuidi nō potest: quatenus verò potest, vnū non est. Bis enim eodem signo simul vtitur. Ac quatenus quidem ad duo vtitur termino ipso, duo iudicat, & diuersa fit, vt à diuersis: quatenus verò vnū est, vno & simul vtitur. Ac de principio quidē quo animātia vim sentiendi habere dicimus, dictum sit hactenus. Quoniam autem Cap. 3.

D. ij.

duabus maximè differentiis animum definiunt, mutatione loci, & intelligentia, iudicio, atque sensu, animo cernere & sapere, quasi quiddam sentire videtur esse. his enim duobus res animus iudicat atque cognoscit. Et veteres quidem sentire ac sapere idè esse dicunt, id quod Empedocles his versibus indicat,

„ Semper enim ad præsens hominū sapientia crescit. & alibi,
 „ Hinc ipsos diuersa docet sapientia semper.

Idem etiam illi Homeri significant,

„ Talis enim cunctis ratio mortalibus hæret,

„ Quam vult quotidie esse parens hominūque Deūmque.

Hi enim omnes vt sensum, sic mentē corpore & cuidā naturæ additam existimāt, remque similem è simili sensu percipi atque ratione, id quod etiā initio huius disputationis explanauimus. Atqui æquum erat simul eos de errore etiā disputare. Magis enim animātia attingit, & diutius in eo animus versatur. Itaque necesse est, aut id quod nonnulli sentiunt, ea omnia vera esse quæ videantur, aut errorē rei esse dissimilis perceptionem. Hoc enim contrarium illi est, id quod simile sit à simili cognosci. Videtur autem error & scientia eadem esse contrariorum. Ac sensu quidem percipere, & intelligere non idem esse, hinc perspici potest, quòd cum illius omnes animantes sint participes, hoc tamen in paucis reperiatur. Neque verò intelligere, illud quo & rectè & non rectè res percipiuntur. (Rectè enim scientia, prudentia & opinio vera percipit, nō rectè, eorum cōtraria) non in quā, hoc ipsum intelligere est, idem quod sensu percipere. Sensus enim semper verus est eorū quæ eius sunt iudicij, & omnibus hominibus datus est. Sub ratiocinationē autem falsum etiā cadere potest, nec ea vlli nisi cui ratio, cōuenit. Visio enim cum à sensu & ratione differat, tamē nec sine sensu existere potest, nec sine hac ipsa, existimatio & animi sententia. non esse autem idem visionem, & existimationē, hinc intelligitur, quòd visio est in nostra potestate, cum volumus. Aliquid enim possumus ob oculos ponere, id quod faciūt ij qui memoriæ causa quædā sibi simulacra & imagines effingūt. opinio autē in nobis sita non est, quippe cum necesse sit nos aut falsum aut verū dicere. Præterea cum de re aliqua graui & terribili, aut etiam forti sententiam dicimus, statim afficimur. In visione autē ita affecti sumus, vt ij solent qui in picturas

res horribiles audaciæque plenas cernunt. Existimationis etiam ipsius differentia sunt scientia, opinio, & prudentia eorumque contraria, de quorum distinctione alio loco dicemus. De ea autem parte animi qua intelligimus quoniam à sensu differt, cuius una pars imaginum quæ nobis offeruntur videtur esse, altera existimationis, ita de altera dicendum erit, si de ea qua res ipsas fingimus, dixerimus. Si igitur visio, ea est qua aliquod nobis visum incidisse dicimus, ut non comprehendatur si quid hoc nomine per translationem appellatur, profecto non est una quedam facultas aut habitus ex iis quibus iudicamus, verumque aut falsum enunciamus. Hæc autem sunt sensus, opinio, intelligentia, scientia. Ac visionem quidem sensum non esse, hinc primum intelligitur, quod cum sensus vel habitus & facultas sit, vel eius usus & actio, qualia sunt visus & intuitus, tamen aliquid nobis videtur, cum neutrum horum sit, quo in genere ea sunt omnia quæ in somnis videntur. Deinde ex hoc etiam, quod sensus semper adest, visio non semper. Quod si idem esset quod sensuum functio, omnibus animantibus visio inesse posset, quod non videtur, veluti formicæ, api, aut vermi. Præterea sensus semper verus est, visiones autem plerumque falsæ sunt. Iam verò cum acriter accurateque in rebus quæ sub sensum cadunt occupati sumus, non solemus dicere, id quod sensu percipiamus nobis hominem videri, sed magis cum non perspicue evidentèrque sensu percipimus, tumque vel verus vel falsus est. Et quod iam antea diximus, visa dormientibus videntur. Nec verò alterutrum eorum quæ semper verum enunciant, qualis est scientia, & intelligentia, esse ullo modo potest. Est enim etiam falsa visio. Restat ergo videre sitne opinio. Opinio quidem & vera & falsa est, sed opinionem fides sequitur. neque enim fieri potest, ut is qui opinatur ea quæ ei videantur non approbet. Bestiarum autem nulli fides convenit, plerisque autem fingendi facultas. Præterea omnem opinionem fides sequitur, fidem autem persuasio, quam ratio parit, & in plerasque bestias visio cadit, ratio non cadit. Visio igitur nec opinio cum sensu erit, nec per sensum hausta. nec opinionis sensusque cõiunctio, ut cum ex iis quæ dicta sunt patet, tum eo constare potest, quod necesse sit non esse alterius cuiusdam rei opinionem sed illius, cuius & sensus habeatur. veluti ex rei albæ opinione atque sensu cõiunctio, visio est. Neque enim ex opinione qua aliquid

D. ij.

bonū esse dicitur, & ex sensu quo quid album esse percipitur, coniunctio, visio esse vlllo modo potest. Videri ergo idē est quod opinari, id quod sensu percipias, nō per aliud nec impropriē. Videntur autē etiā falsa, de quibus vera habetur sententia, vt sol pedalis videtur, sed sententia & approbatio est eū maiorem esse terra. fit ergo vt vel ille sententiā suam quæ vera erat, re salua non oblitus, nec de sententiā deiectus amittat, vel si etiā in ea sit, vera sit & falsa necessariō. At in falsum cōverti solet opinio, cū mutata res est, idque latet. Non igitur quicquā eorum est, nec ex his visio. Sed quoniam fieri potest, vt cū hoc pulsus est, alterū ab eo pellatur, & visio quidam pulsus ac motus quidam videtur esse, nec sine sensu existere, verū in sentientibus, & quorum sensus est: fierique etiā potest, vt motus atque pulsus ab actū sensus afferatur, eūque motum necesse est sensum imitari, certē visio motus erit qui nec sine sensu constare, nec in iis quæ non sentiunt, inesse potest: multaque per eam & facere potest & pati id in quo ipsa inest, eamque ipsa vim habet, vt & vera & falsa esse possit. Idq; fit propterea quod sensus primum eorum quorum proprium eius est indicium, verus est, vel quā minimum falsitatis habet. deinde in ea re in qua ipsa insunt versatur, & in his iam falsi locus esse potest. Neque enim in eo fallitur sensus quod candorem esse enunciat, sed in eo quod hoc vel aliquid aliud, album esse iudicat, decipitur. Postremō in iis ipsis quæ communia sunt, & accidentia sequuntur, in quibus propria reperiuntur, quo in genere sunt motus & magnitudo, quæ rebus sensum mouentibus conueniunt: atque in his sensus errare potest maximē. motus ergo qui ab vsu actionēque sensus gignitur, differētias accipiet à sensibus trium istorum. Ac primus quidē præsente sensu verus est, reliqui duo & præsente & absente, falsi: maximēque si id quod sensui subiicitur, procul absit. Quod si ea quæ cōmemorata sunt nihil aliud habēt præter visionē, idque est quod dixi, certē visio erit motus & pulsus quo animus à sensu, qui suo munere fungitur, agitur. Quoniā autem aspectus maximē sensus nomine appellatur, hinc factū est, vt *ἄσπετος* Græcis & *ἀσπετος* nomen acciperet, quod scilicet absque lumine nil cernere oculis licet. Et quoniā huiusmodi à sensu profectæ motiones animis impressæ manent, referuntque similitudine ipsos sensus, propterea

per

per illas multa animantes conantur & faciunt, aliæ quòd d' mentis expertes sint, vt bestia, aliæ vt homines, quòd mens in eis interdum vel perturbatione vel morbo, vel somno impedita & obscurata sit. Ac de visione quidem quid sit, & quæ eius sit causa, distum sit hæctenus. Pars autem ea animi, quæ cognoscit, & sapit siue separabilis sit siue etiam nõ separabilis re ipsa, sed sola ratione, quæ differentiam habeat, & quemadmodum mentis actio fiat, videntum est. Si intelligere est sentire, aut quiddam accipere, & pati erit à re quæ sub intelligentiam cadit, aut aliquid aliud eiusdem generis. Impatibilis ergo sit mens necesse est, eamque vim habeat, vt & species rerum recipere & talis esse possit: non autem vt sit ipsæ res: quæque rationem habet ad res quæ sensum mouent ea pars animi quæ sensus est particeps, eandem ad ea quæ intelligentia cernuntur, ipsa habeat. Sit igitur necesse est, quoniã omnia intelligit, omnis cõcretionis & admixtionis expertis, quæadmodum ait Anaxagoras, vt in omnia suum quoddam dominium habeat, id est vt notiones rerum percipiat. Quod enim alienæ esset naturæ, id omne prohiberet & à se reiiceret, si in propinquo existeret. ex quo efficitur nullam esse eius naturam aliam, nisi eam qua vim intelligendi habere dicitur. Mens ergo animi quæ vocatur (mentem autem appello eam, qua ratiocinatur & existimat animus) nihil est re ipsa eorum quæ sunt, priusquam intelligat. Itaque consentaneum est eam nõ mixtam nec cõcretam esse cū corpore. Afficeretur enim calore, & frigore, aut etiam ei instrumentum quoddam esset, vt est ei parti qua sentimus. Nunc autem nullum est. Ac rectè quidem sentiunt ij qui animum formarum locum ac sedem esse dicunt, nisi quòd non est in toto animo earum sedes, sed in ea eius parte quæ est mentis & rationis particeps, neque id re ipsa, sed eam solum vim habet, vt species & imagines recipiat. Vacuitatem autem affectionis & perturbationis nõ esse similem, eius partis quæ sensus, & illius quæ rationis est particeps ex sedibus sensus, & ipso sensu perspici potest. Sensus enim fungi munere suo nõ potest, postquam res quæ vehementer sensum mouet, veluti magnus sonus color, & odor incidit, cū mens ipsa, si quid intelligentia complectatur, quod magnas habeat in cogitando & intelligendo difficultates, nihilominus, imò verò acrius ac melius cætera intueri soleat. ea enim pars quæ sensus est,

D. iij.

immersa est & permixta cum corpore, mens verò ab illo secreta & segregata. Cùmque ita singulas res in se accepit ut sit tale quippiam qualis est homo sciens, tum mens quæ re ipsa sit appellatur, quod tū denique fit, cùm per se ipsa munus suū exequi potest. Quāquā etiam tū non secus atq; sciens homo, quodā modo retineat vim quandā ac facultatē, per quā aliquid aliud esse possit, nō tamē eodem modo quo antequā didicisset aut inuenisset. atque se ipsa tum intelligit potest cernere. Quoniā autē aliud est magnitudo, aliud magnitudinis essentia, & aliud aqua, aliud aquæ natura, & ratio, itēmq; in plerisque aliis, nō tamē in omnibus. (in nōnullis enim idem est.) Profectò carnis essentiā & carnem ipsam aut alia atque alia parte, aut certē eadem, sed aliter affecta, mens iudicat. Caro enim sine materia constare non potest, sed non aliter atque id quod simū vocatur, hanc in illa materia formam significat. Ac ea quidem parte, quæ sensus est particeps, calida & frigida internoscit, eaque omnia quorum caro ratio est quædam. Alia autem parte vel re distincta, vel quæ eam ad se rationem habet quam inflexa linea ad se habet, cùm recta & contenta est, carnis etiam naturam rationemque diiudicat. Præterea, si eorum quæ abstractione cōstant, rectum est ut id quod simum (est enim in coherente natura) natura autem & ratio rectæ rei aliud est, aliud id quod rectum est, (sit autem illa exempli gratia, duo) certē illam rationem alia parte, aut certē aliter affecta diiudicat. Ut ergo sunt res separatæ secretæque à materia, sic ea planè se habent quæ in ipsa mente sunt. Quæri autē hoc loco potest, si mens quiddā simplex & incompatibile est, nec ullam habet, ut Anaxagoræ placet, cū alio societatem & cōmercium, quū tandē fieri possit, ut intelligat, cùm intelligere sit aliquid pati & quasi accipere? Qua enim ex parte quiddā cōmune utrique est, vnum facere, alterum pati & accipere videtur. Præterea possitne ipsa etiam intelligentia cerni, quæstio est. Aut enim in aliis etiam mēs reperietur, nisi ipsa per aliud intelligatur, & vnius aliquis speciei sit id omne quod intelligentia comprehenditur, aut aliquid habebit admixtum, quod faciet, ut ipsa quemadmodum & cætera, ratione intelligatur. An patitur quidem communi quædam significatione patiendi, ut prius distinximus, cùm possit mens ea esse quodam modo quæ sub intelligentiam cadere possunt, cū

cum re ipsa nullum ipsa eorum sit, prius quam intelligat: hoc autem non aliter intelligi debet atque in tabula sit, in qua nihil re ipsa depictum est. Id quod in mente fit. Eadem etiam ratione sub intelligentia cadit, qua ea quae sub intelligentiam cadunt: praesertim cum in iis quae materiae & corporis expertia sunt, idem sit & quod intelligit, & quod intelligitur. Scientia enim & ars quae in rerum contemplatione cernitur, & id quod ei propositum est, eadem sunt. Sed causa investiganda est, cur non semper mens nostra intelligat. In iis autem quae corporea sunt, unumquodque eorum quae intelligentia continentur, solum potest esse, non re ipsa est, ex quo fit, ut in illis intellectus non insit, propterea quod vis quaedam & facultas sine materia sit horum intellectus, illi autem esse ex eorum numero quae sub intelligentia cadunt, re ipsa convenit. Quoniam autem in omni natura est ali-

Cap. 5.

quid, quod materiae locum in quoque genere obtinet, quod ipsum cetera omnia esse possit, aliud vero causa est & vim efficiendi habet, eo ipso quod omnia efficiat. quam quidem rationem ad materiam ars habet, necesse est etiam in animo has ipsas reperiri distinctiones: in quo est mens eiusmodi, quae fiat omnia, altera, quae faciat, quasi habitus quidam instar luminis, quod quidem facit quodammodo, ut colores qui esse poterant, re ipsa sint. Atque haec quidem mens separata est, non permixta cum corpore, & incompatibilis, cum eius essentia in eo sit ut actus quidam sit. Semper enim id quod facit, ei quod patitur, & principium materiae anteponendum est. Idemque valet scientia quae non ex habitu sed ex actione spectatur, quod res quae illi proposita est, ea vero quae ex vi & habitu ponderatur, antiquior est in uno quidem temporis ordine. absolute autem ne temporis quidem ordine antiquior est, siquidem illa non sit huiusmodi quae intelligat, modo non intelligat. Separata autem haec, hoc solum est quod ipsa est, eaque sola immortalis aeternaque est. Porro ea separata non est in nobis ullus memoriae locus, propterea quod sit incompatibilis, nihilque accipere possit. Mens vero ea quae vim patiendi & quasi accipiendi habet, interit, nec sine hac quicquam intelligit. Ac eo-

Cap. 6.

rum quidem verborum, quae simplicia sunt, intelligentia in iis inest, in quibus falsitas non versatur. In quibus autem verum & falsum versatur, notionum est iam mentis quaedam quasi unum sint, coniunctio. & quemadmodum Empedocles ait hinc primum quidem

capita sine ceruice extitisse, deinde amicitia conglutinari cœpisse: sic hæc ipsa cùm disiuncta sunt componuntur vt media linea & id quod comparari non potest. Quæ si præterita sint aut futura, tum tempus præterea intelligit, atque coniungit. Falsum enim semper in coniunctione perspicitur. Si enim albū esse enunciet id quod album non est, non esse album copulauit: quanquã fieri possit, vt hanc omnem mentis actionem appellemus diuisionem. At enim non hoc solum falsum est aut verum, Cleon albus est, sed hoc etiam, erat, aut erit. Mens autem est, quæ vnūquodque coniungit & copulat. Quoniam autē duobus modis dicitur indiuiduum, vel quòd eã vim habeat, vt diuidi non possit, vel vt reipsa non diuidatur, nihil prohibet intelligi indiuiduū cùm longitudo intelligitur, præsertim cùm reipsa non diuisa sit: & in tempore quod diuidi nequeat. Eodem enim modo tēpus, quo longitudo & diuidi & non diuidi potest. Non igitur explicari potest quid in vtroque temporis dimidio intelligatur, quando ne vllum quidem dimidium sit, si non diuidatur tēpus, nisi fortè ita esse dicatur, quia esse possit. Cùm autem separatim dimidiam partem vtramque intelligentia complectitur, simul etiam tempus diuidit & distinguit: sed tum vt longitudines intelligit. Si verò vt ex vtraque dimidia parte constantē longitudinem percipiat, hoc etiam faciet in tempore, quod in vtraque dimidia notionum parte consumitur. Quod autem non quantitate diuidi potest, sed specie, id mens nostra in tempore quod diuidi nequit atque adeò puncto temporis consequitur, & indiuidua animi perceptione. Idque facit per aliud non quatenus illa diuidi possunt, sed quatenus non possunt, tum id quod ipsa intelligit, tum tempus in quo intelligit. Est enim in his quoque aliquid quod diuidi non potest: sed fortasse non separabile est id quod vnum tēpus vnāque longitudinem efficit, idque eodem modo & in omni natura coherente & in tempore, & longitudine contingit. Punctum verò omnisque diuisio, atque id quod ita diuidi non potest, cognoscitur vt priuatio, eadēque est ratio cæterorum, vt quo tandem modo malū & id quod nigrum est, percipit? Ex cōtrario enim quodammodo cognoscit, quod autem cognoscit tale est, vt aliquid esse possit aliud quàm est, & vnū contrariorum in eo esse debet. Quod si cui causæ non est contrarium, id se ipsum nouit, & reipsa est,

& separabile. Est autem dictio quæ aliquid de aliquo enunciat, ut affirmatio etiam omnis vel vera vel falsa. Intelligentia verò non omnis: sed ea qua ita quid sit res concipitur, ut forma intelligatur, vera est cum non aliquid de aliquo enunciet. Et quæadmodum aspectus in re quæ proprie ei subiicitur, verus est: si verò id albū quod videt hominem esse aut non esse dicat, hoc non semper verum est: sic est in iis, quæ materia carent. Scientia autem quæ ex habitu actionem eduxit, idem quod res quæ ei proposita est valet, ea verò quæ in habitu solum posita est, ordine quidem temporis in vno quodam homine, illa antiquior est: omnino verò ne temporis quidem ordine. Ex eo enim quod reipsa est in natura rerū, existunt quæ gignuntur omnia: videtur autem id quod sub sensum cadit, facere, ut ea pars animi quæ sensus est particeps, reipsa sentiat, cum antea eam tantum vim haberet, ut sentire posset. Neque enim proprie patitur, aut immutatur. Itaque aliud hoc mouendi genus est. Motus enim rei imperfectæ actus dicebatur: at qui omnino ac simpliciter actus est, rei quæ perfectæ conuenit, est sanè ab illo diuersus. Ac sensu quidē percipere, est veluti quoddam dicere ac intelligere. cum verò accessit voluptatis aut doloris iudiciū, tū facta veluti affirmatione aut negatione appetit aut fugit. estque voluptate affici, aut dolore, nihil aliud nisi partē eā animi quæ sensus est particeps, ad bonū aut malū, aut alia eiusdem generis adhibere & conuertere, in quo quidem & declinationis & appetitionis vsus cernitur. Nec verò aliud est pars ea in qua appetitus insunt, aliud ea quæ vim habet declinandi quod malū est, nec verò hæc ab ea distinguuntur, quæ sensus est particeps, sed earū alia tantū atque alia ratio est. ei autē parti animi, quæ cōsiliij est & rationis, visa, quasi sensa sunt, quæ eadē cum bonū aut malū aliquid esse ait aut negat, tū refugit, aut sequitur. Itaque nunquā animus sine visis intelligit. Ut autē aer pupillā afficit, & hæc aliud, sic auditus: extremū autē vnū est, vnumque mediū, sed eius plures rationes sunt. Qua autē parte diiudicet, quid inter dulcia & calida intersit, dictū est quidē etiā antea, sed tamē dicendū est etiā hoc modo. Est enim vnū quiddam, atque ita vnū ut termini & extremi locū & vim obtineat, atque hæc vnū sunt proportione & numero, quem hoc habet ad vtrumque, ut illa inter se affecta sunt. Quid enim attinet ambigere, quonā pacto ea

Cap. 7.

quæ eiusdem generis sunt, iudicet, aut contraria? ut id quod album est & nigrum. sit igitur ut a id quod album est, affectū est ad b, quod nigrū est: sic c, ad d, eandem habeat rationem, quam illa inter se habent. Ita etiam vicissim cōmutato ordine. Si ergo c, d, vni conueniant, eandem rationem, qua etiam a, b, habebunt. Ac idem quidem sunt & vnum, non autem eorum eadem ratio est: sic illud eodem modo. Eademq; ratio est, si a sit id quod dulce est, & b id quod album. Ac species quidem ea pars animi, quæ rationis est, ex visis intelligit, & simulatque in illis ei aliquid appetendum aut declinandum proponitur, etiam cū sine sensu visa ei obiiciuntur, mouetur ac impellitur, ut sensu percipiens signum facibus datum ignē esse, communi sensu cū cernit moueri, hostem esse cognoscit. Nōnunquam verò cū animo visa quæ in ipso sunt, vel notiones offeruntur, tanquam cernens, ratione ac consilio res futuras cum presentibus connectit, & cū ibi aliquid iucundum aut molestū esse statuerit, tum denique illinc refugit, aut sequitur, atq; omnino quippiam agit. Veri autem & falsi iudicium quæ in actionem nō conferuntur, in eodem quidem, quo bonum & malum, genere consistunt, sed tamen per id quod est omnino ac simpliciter, & aliqua ex parte differunt. Quæ verò à materia separātur & quasi abstrahuntur, ea cōprehendit, non aliter, ac si id quod simum est, non hoc quidem ipso quo simum est, qua sanè ratione non potest separatū intelligi, sed qua ratione est concavum. tum enim absque carne in qua inest concavitas, intelligeret. Ita res quæ mathematicis propositæ sunt, cū separatæ non sint, ut seiunctas abstractasque à materia, cū illas intelligentia cōprehendit, intelligit. Omninoque mens est res ipsæ, cū munere intelligendi fungitur. Vtrum autem fieri possit, ut aliquid eorū quæ separata sunt, percipiat & intelligat, cū ipsa non sit separata à magnitudine, nec ne, post considerandum erit.

Cap. 8. Nunc verò ea quæ de animo diximus paucis completentes, hoc rursus statuimus, animum esse quodam modo omnia. Omnia enim quæ sunt, aut sensum mouent, aut ratione cernuntur. Est autem scientia quodam modo res, quæ ea comprehenduntur, & sensus ea quæ sub sensum cadunt, quod quemadmodum fiat, querendum est. Diuiduntur quidem in res scientia & sensus, ita tamē, ut iis quæ habitu solo cernuntur, res eas in quibus versari possunt

nec

nec re ipsa versantur, tribuamus: iis verò quæ ad vsum & actionem adhibentur, eas etiam in quibus re ipsa occupata sunt. Animi autem pars & ea quæ sensus, & ea quæ scientiæ atq; artis est, ea sunt quæ illorum induere naturam possunt, illa quidem eorum quæ sub sensum cadunt, hæc verò eorum quæ sub scientiam. Atqui necesse est aut res ipsas inesse in animo, aut certè earum species ac imagines. Non ipsæ quidem certè. Neque enim lapis in animo inest, sed eius species. Itaque animus est instar manus. Vt enim manus instrumentum est instrumentorum, sic mens forma formarum est, & sensus forma eorum quæ sensum mouent. Quoniam autem res nulla est (vt videtur) quæ à magnitudinibus, quæ sub sensum cadunt seiuncta atque separata sit, certè in formis & simulacris quæ sensibus subiiciantur, ea quæ animo ac ratione cernuntur, in sit necesse est, tam ea quæ detractione esse dicuntur, quàm ea quæ sensum mouent, habitus & affectiones. Ob eamque causam, si quis nihil omnino sensu percipiat, is nec discere, nec intelligere vlllo modo potest. Cum verò aliquid animo considerat & intuetur, is simul visis necesse est impulsus sit ad considerandum, visa enim sunt quasi sensa quædam, nisi quòd materiæ sunt expertia. Visio autem ab affirmatione & negatione differt. Verum enim aut falsum in notitiarum coniunctione cernitur. Primæ autem animi notiones quid impedit, quominus visa quædam sint? An ne hæc quidè visa sunt, etsi non sine visis possint existere? Quoniam autem animus is Cap. 9. ex quo animantes constant ex duplici vi ac facultate, definitus est, quarum altera est vis iudicandi, quod rationis & sensus munus est: altera etiam, qua mouentur loco, de sensu quidem ac mente dictum sit hæctenus: de eo autem quod motum affert, quid tandem sit animi, videndum est, vtrum aliqua eius pars quæ separata sit & distincta vel magnitudine, vel ratione, an etiam totus animus. Et si pars est aliqua, vtrum propria quædam præter eas quæ dici nominarique solent, & eas quas enumerauimus, an vna harum quædam. Hoc verò statim dubitationem affert, quemadmodum appellari partes animi debeant, quòtque sint. Quodam enim modo innumerabiles sunt, nec ex solùm sunt, quas nonnulli tradunt aliam esse rationis, aliam in qua irarum ardor existit, tertiam quæ cupiditatum sedes sit, alij verò eas ita partiuntur,

E. i.

Ut aliam esse dicant quæ rationem habeat, aliam, quæ eius experta sit. Ex differentiis enim per quas isti eas tradunt diuidi, alia etiã partes existunt, quæ maiorem quàm hæ ipsæ, dissimilitudinem habent, de quibus paulo antè dictum est, ut ea quæ alendi vim habet, quæ in iis etiam quæ terra gignit, inest, omnibûsque animantibus: & ea quæ sensus est, quam nemo facillè ut rationis participem aut eius expertem statuerit. ea præterea in qua visa imprimuntur, quæ quidem cū ab omnibus ratione & cogitatione differat, tamen quamnam sit pars, quæ aut idem quod illa valeat, aut ab eadem diuersa sit, magnam habet dubitationem, si quis animi partes distinguere separarique ponat, alia etiam est in qua cupiditates insunt, quæ & ratione & facultate à cæteris differre videatur. Et certè alienum est & absurdum hanc diuellere, præsertim cū in ea parte quæ rationis est, voluntas insit, & in ea quæ rationis est experta, cupiditas & ira. Quòd si tribus animus contineatur, profectò in vnoquoque cupiditas erit. Quòd autem hoc tempore quærimus id est, quid sit, quod loco animal moueat. Nam & motū eum qui accretionis, & eum qui imminutionis est, qui in omnes animantes conueniunt, gignendi & alendi vim habens pars quæ in omnibus inest, afferre videatur. De respiratione autē & expiratione, somnòque & vigilandi labore, post differendum erit. Habēt enim hæc quoque dubitationem. Sed nunc quid sit quod faciat, ut animantes ingrediantur, & moueantur loco, videndum est. Ac non esse partem eam, cuius opus in alendo est, hinc perspici licet, quòd semper alicuius causa hic motus adhibetur, & vel cum visione, vel cum cupiditate coniunctus est: nihil enim quod non appetit, aut fugit, mouetur, nisi vis afferatur. Ea etiam quæ oriuntur è terra, moueri loco possent, haberētque aliquam partem, quæ in hoc ciendo motu instrumenti locum obtineret. Nec verò pars illa est quæ sensus est particeps, quippe cū pleræque sint animantes, quæ cū sensum habeant, fixæ manent semper, nec mouentur loco. Quòd si nihil natura sine causa facit, nec in necessariis rebus deest, nisi in animantibus, quæ debilia sunt aut imperfecta & inchoata: & animantes huius generis perfectæ sunt suis partibus omnibus, nec debilia & manca, idque ex eo intelligi potest, quòd procreandi vim habent, ad statumque & senectutem veniunt, certè partes etiam

ingressua

ingressus proprias habeant necesse est. Neque verò ea etiam pars, quæ est rationis & consilij, nec mens ipsa motum illum affert. Ea enim cuius omne opus & munus in cognoscendo est, nihil quod sit agendum, intelligit: nec quicquam de eo quod fugiendum est, expetendumque præscribit, cum motus semper sit fugientis quid, aut expetentis. Nec verò cum aliquid tale considerat, tum id fugiendum aut expetendum esse præscribit: veluti sæpe aliquid iucundum aut terribile esse reputat, sed declinari oportere non iubet, cor autem commouetur: si verò iucundum sit, alia pars quædam. Præterea si mens præscribat, ratioque iubeat aliquid fugiendum esse aut expetendum, non semper mouetur, sed cupiditate ducitur ad agendum, ut solent impotentes. Quinetiam illud animaduertimus, eum qui medicina præditus sit, non semper curare, quòd in altero quodam situm sit, ut ex arte faciat, non in arte ipsa. Sed ne appetitus quidem in hoc motu dominatur, præsertim cum continentibus cupiditatibus incitati & inflammati, non ea faciant quorum cupiditate ducantur, sed menti rationique obtemperant.

Duo autem hæc aut appetitus, aut mens, motum afferre videntur, si quis visionem ut intelligentiam quandam statuatur. Cap. IO. Plerumque enim contempta aut prætermissa eorum quæ agenda sunt, cognitione, visis ad agendum appellimur. Et in aliis animantibus nec intelligentia inest, nec ratio, sed sola visio. Hæc igitur duo, mens & appetitus causa sunt, cur animantes loco moueantur: sed mentem eam intelligimus, quæ alicuius rei gratia ratiocinatur, & in rerum actione versatur, quæ eadem ab ea cuius omne opus in contemplando est, eo fine quem sibi habet propositum, differt. Atque etiam finem sibi propositum habet omnis appetitus. Cuius enim est appetitio, ab eo agendi principium ducit mens ea, quæ in actione cernitur. Vltimum autem agendi principium est. Quocirca rectè hæc duo, appetitus & mens quæ in actione versatur, mouere loco videntur. Nam cum ea pars in qua inest appetitus, moueat & impellat, mens etiam ob eam causam mouet, quòd ea pars in qua appetitus versatur, ei det causam & principium mouendi. Visa autem cum mouent, non mouent sine appetitu. Quod ergo appetitum mouet, id vnum quippiam est quod primò impellit. Si enim hæc duo mens & appe-

E. ij.

titus moueant, profectò communi quodam genere moueant. Nunc
 Verò mens ipsa nec sine appetitu mouere videtur: voluntas enim
 quidam est appetitus, & cùm ratione duce mouetur & pellitur,
 motus tum ille voluntarius est. Appetitus autem cùm mouet, non
 in eo rationem ducem sequitur: cupiditas enim appetitus est qui-
 dam. Ac mens quidam omnis recta est: appetitio autem ac visio
 tum recta est, tum non recta. Itaque id mouet semper, quod appe-
 tendum est, idque ipsum vel bonum est, vel quod bonum videtur:
 nec omne bonum, sed quod agendum est. Agendum porrò bonum
 est id quod secus etiam cadere potest. Illud ergo perspicuum est, eã
 vim animi quæ appetitus dicitur, mouere. Eorum autem sententia,
 qui animum in partes tribuunt, si eum per facultates diuidant,
 permultæ erunt: vt alendi, sentiendi, appetendi, intelligendi, &
 deliberandi. plus enim inter has interest, quàm inter eam partem
 in qua insunt cupiditates, & eam in qua irarũ existit ardor. Quo-
 niam autem appetitiones inter se contrariæ sunt, quod tum deni-
 que accidit, cùm ratio & cupiditas discrepant, in iis quæ sensum
 temporis habent, cùm mens propter futurum tempus præscribit ob-
 sistendũ esse, contrà cupiditas præsentem voluptatem consecatur.
 præsens enim voluptas, tũ planè voluptas, tum planè atq; omnino
 bonũ videtur, propterea quòd futuri ratio minimè ab ea habeatur:
 profectò genere quidem vnum est quod mouet, cuiusmodi est ea
 pars in qua appetitus insunt, quatenus talis est: quod autem sub
 appetitum cadit, id est, vnde primum mouendi & agendi prin-
 cipium proficiscitur, quoniam cùm menti aut visioni species eius
 obiecta est, mouet nec mouetur: numero autem plura sunt, quæ motũ
 afferunt. Quoniãque tria sunt quorum vnũ est quod mouet, alte-
 rum id quo illud in mouendo vtitur, tertium id quod mouetur: quo-
 niãque id quod mouet duplex est, quorum vnũ immobile est, al-
 terum mouet & mouetur, bonum quidem quod agendum est, im-
 mobile permanet, pars autem animi in qua insunt appetitus, par-
 tim mouet, partim mouetur. quod enim expetit, qua ex parte ex-
 petit, mouetur, & appetitio quidam motus est: animal autem est
 id quod mouetur, id autẽ quo tanquã instrumento vtitur appetitus,
 corporeã iam naturæ est tribuendum. Itaq; hoc ipsum in iis actio-
 nibus quæ corporis & animi communes sunt, considerandum est.

Nunc

Nunc verò ut summatim dicā, id quod tanquam instrumentū mo-
 uet, ibi esse debet, ubi & principium & finis idem est: ut in cardi-
 ne in quo cōuexa quædam pars est, altera concaua, quarū vna finis
 est, altera principium. Itaque altera quiescit, altera mouetur, quæ
 cū ratione & cogitatione differāt, tamen re ac magnitudine se-
 parari nequeunt. Omnia enim pulsu & tractu agitantur. Quocir-
 ca quæadmodum in circulo, sic hīc manere aliquid, & inde motus
 incipere debet. Animal igitur, ut dictū est, eo ipso planè se cōmo-
 uet quod appetit. appetit autē non sine visione: visio porrò omnis,
 vel rationis est, vel sensus particeps, cuius quidem cæteræ etiam a-
 nimātes sunt participes. Sed de imperfectis bestiis, in quibus tan- Cap. II.
 gendi sensus tantū reperitur, quid sit quod eas impellat, videndū
 est, vtrum in iis visio & cupiditas inesse necne possit. Nam cū
 in eis dolorē & voluptatem inesse constet, profectò, si hæc ipsa in-
 sunt, cupiditas etiam insit necesse est. Visio verò quonam modo
 etiam inerat? An quæadmodum etiā incerto motu agitantur, sic in
 eis hæc insunt ipsa quidem, sed incerto quodā modo. Ac visio qui-
 dem quæ sensum attingit, in aliis etiam animalibus, ut dixi, repe-
 ritur. Ea autē quæ consilij est, in iis quæ ratione vtūtur. Vtrum e-
 nim hoc an illud faciat iudicare rationis & cōsilij iam munus &
 officium est, atque id necesse est, vno dimetiatur, quandoquidem
 maius ita persequitur, ut ex vna visione plures efficere possit. Ex
 quo euenit, ut opinionē habere multa nō videantur, propterea quod
 eam visionē non habeant, quæ ratiocinatione cōparatur, cū hæc
 illam gignat. Itaque in cupiditate nullus consilio locus est, quæ in-
 terdum vincit, impellitque voluntatem, nonnunquā verò cōtrā cu-
 piditatem repellit ut globus globū, sic cupiditatē cupiditas, cū a-
 nimi impotentia dominatur. Natura autē semper superior præest
 & imperat, itaque mouet, ut tribus iā motibus agitetur. Pars autē
 animi, in qua ars inest & scientia, non mouet, sed stat immobilis.
 Quoniam autem opinio & oratio alia de toto genere est, alia in re-
 bus singulis versatur, quarū hac sentimus hunc vel illum hoc face-
 re oportere, alia hoc esse tale quippiam, & me talem esse, profectò
 hæc iam opinio & sententia mouet & impellit, non ea quæ in toto
 genere versatur, aut certè vtraque, sed generalis quieta magis, alia
 non. Ac animū quidem eū cuius omne opus in alendo est, omne Cap. 12.

id quod vivit habeat necesse est, idque à primo ortu ad extremum. Nam cum necesse sit id quod procreatum est, progressum, statum, senectutemque habere, quæ sine cibo existere nullo modo possunt, profectò insit necesse est animus qui alat, in iis quæ nascantur & intereant. At verò sensum nõ necesse est inesse in iis omnibus, quæ vita sustinentur. Nam neque ea quorũ corpus est simplex, tactum habere possunt, neque sine hoc ullũ animal existere, neque verò ea omnia, quæ species materiæ expertes non recipiunt. Animal autem sensu præditum esse debet: si quidem natura nihil frustra facit. Ad finem enim quæ natura constant, referuntur omnia, aut certe fortuitæ quædam declinationes sunt ab iis quæ certi cuiusdam finis causa fiebant. Omnis igitur natura gradiens, si sensus est expertus, intereat necesse est, nec unquã ad ultimum pervenire poterit, quod naturæ munus est. Quo enim pacto aletur? Nam iis quæ permanent, nec moventur loco, ibi adest alimentum, ubi fixa adherescunt. Nec verò fieri potest, ut sit corpus, quod animo menteq; quæ diiudicandi vim habeat, sit præditum, nec sensum habeat, dummodo non sit è genere eorum quæ manent, idemque procreatum sit, quamquam ne si procreatum quidem non sit. cur enim nõ habebit? Aut enim animo id melius est, aut corpori, quorũ neutrum verũ est. Nã nec animus melius propterea intelligere potest, nec corpus ullo modo melius ex eo habiturũ est. Ex quo illud efficitur, nullum corpus, quod locum de loco mutet, animo sine sensu esse præditum. Atqui si sensum habeat, necesse erit illud corpus aut simplex, aut concretum esse. Simplex autem esse non potest. Non enim tactum habebit, quem habere oportet. Quod ex eo sciri potest, quia cum animal corpus sit animo præditum, & corpus omne sub tactũ cadat, quod autem sub tactum cadit, id tactu ipso sensum moueat: profectò corpus animalis tangendi sensum habeat necesse est, ut saluum possit permanere. Nam alij sensus aliis interiectis rebus efficiuntur, ut odoratus, aspectus, auditus. id verò quod contingitur, nisi sensum habeat, alia declinare, alia sequi & approbare non poterit. Cui si locus sit, saluum esse animal nullo modo potest. Itaque gustatus quasi tactus est quidam. Est enim cibi, cibus autem corpus est quod sub tactum cadit. præsertim cum sonus, color, & odor, nec alant animantes, nec augeant, nec interimant. Ex quo etiam intelligitur,

intelligitur, gustatum tactum quendam esse, propterea quòd sensus sit, quo res quæ sub tactum cadunt, & quæ alunt, internoscantur. Atque ij quidem sensus animantibus necessarij sunt, idque ex eo perspicui licet, quòd tactus expers animal esse nullo modo potest. Alij autem & utilitatis causa: & generi animantium iam non cuius, sed cuidam, veluti gradienti necessariò dati sunt. Vt enim saluum esse possit huiusmodi animal, necesse est, vt non modò tangendo, sed etiam procul res percipiat. Quod ita fiet, si per medium quoddam sentiendi vim habeat, hoc ipso quod & ipsum mediũ ab eo quod sensum mouet, & animal ab illo afficiatur & impellatur. Vt enim id quod mouet loco, ad quoddam tempus facit, vt mutetur locus: & quod aliud pellit, facit vt illud ipsum aliud pellat, isque motus per medium interiectum existit, & quod primò pulsat & iacet, pellit, nec pellitur, extremũ verò pellitur, neque pellit: quod autem interiectum est ac medium, tum pellitur, tum pellit. Multa autẽ eodem modo media sunt in cõmutatione, nisi quòd dum in eodẽ loco manent, cõmutant. Ac veluti si quis aliquid in ceram immitat, id mouebitur ad eum finem, quoad illud tinxerit: lapis verò nulla ex parte, aqua verò longè latèque, aër verò latissimè mouetur, afficitque & afficitur, si permaneat, vnusque sit. Itaque de relatione melior veriorque sententia est eorum, qui asserunt aëra à colore & figura, quandiu continuatur, affici, quàm eorum qui aspectum emissum in aliquam rem, postea referri confirmant. In re autem læui ac plana continuatur. Itaque rursus etiam idem aspectum mouet, nõ secus ac si quis signum in cera vsque ad finem perducatur. Fieri Cap. 13. autem non posse, vt animantium corpus simplex, vt igneum, vel animale sit, hinc sciri potest, quòd sublato tactu nullum aliũ sensum habere possunt. corpus enim quod tractandi vim habet, omne, vt dixi, animatum est. Alia autem loca in quibus sensus sedes est, terre expertia esse possunt, & omnia eo ipso quòd per aliud sensu percipiant, sensu afficiuntur, & per ea quæ interiecta sunt, cum tactus eo ipso sit, quòd ea tractet, ex eoque nomẽ hoc habet. Atqui etiam illa sanè tãgendo sentiunt, verum id aliorum corporũ interuentu accidit, hic solus per se illud facere videtur. Ex quibus efficitur corpus animatum ex illis quidem elementis constare non posse. Nec verò è terra constare potest. Omnium enim rerum quæ

tactū mouent, tactus est quasi medium quoddā: in eūmque sensum non solum omnes terræ differentiæ cadere possunt, verumetiam calida & frigida cæteraque omnia quæ tactui subiiciuntur, ob eamque causam ossibus, capillis, aliisque partibus eiusdem generis nullum sensum percipimus quòd terræ naturam imitentur. Et ea omnia quæ terra gignit, nullū sensum habent: propterea quòd terræ naturæ sint, porrò autem sublato tactu, nullum alium sensum habere possunt: instrumentum autem huius sensus, nec terræ, nec aliū elementi naturam imitatur. Ex his perspicuū est, necesse esse animantia quæ hoc sensu careant, interire. Neque enim in vlla natura quæ non sit animal, hic sensus esse potest, neque aliud quod sit animal, vllū alium nisi hunc necessariò habere debet. Ob eamque causam alia quæ sensui subiiciuntur, vt color, vt sonus, vt odor, cū maiorem quandā vim habent, non animantia, sed sensus tantum instrumenta labefactant & interimunt, nisi fortè per aliud, veluti si vnà cū sono impulsus aliquis vehemens oriatur: & à rebus quæ cernuntur, atque ab odore alia quædam corpora mouentur, quæ ipsa tactu suo interimunt: & succ^o eo ipso interimit, quòd vnà vim cōtingendi habet. At verò eorū quæ sub tactum cadunt, vt caloris, frigoris, & duritiei, maior quædā vis animantia de medio tollit. Nā cū omnium eorū quæ sensus mouentia sunt, nimia quædam vis ac præstantia sensum labefactet, fit, vt ea etiam quæ sub tactū cadunt, tactum deteriore faciāt. Cūque hoc sensu vita definita sit, propterea quòd vt demonstratū est, fieri non possit, vt eo sublato, animal in vita maneat, fit, vt rerum quæ tactui subiiciuntur, vis quædam maior, non solum eius sedem, sed etiam animantia ipsa interimat: propterea quòd necesse sit animalia hunc vnū habere. Cæteros autem sensus animantibus natura dedit, nō vt essent omnino, quemadmodum dixi, sed vt melius essent: veluti aspectū, vt cernant, quia in aëre & aqua degunt, omninoque in re perlucida: gustatum, vt voluptatem & dolorem in cibo sentiant, expetāt, atque ad eum veniant: auditum, vt aliquid sibi ipsa significant: linguam denique, vt alteri sensa animi aperiant.

F I N I S.

R L L
de nosditz droitz
...nuoir, & contreraoie
...eurs particu

